

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
50 сот., 25 коп. Зміна адреси 50 с., 25 коп.

V рік. Ч. 9.

Відень, 3-го марта 1918.

Ч. 192.

Польська трагедія.

Берестейський мир проводить межу між Україною і Польщею на етнографічній основі. Землі, заселені українською більшістю, мають увійти в склад Української Народньої Республіки, землі, де більшість творять Поляки, мають відпасти до Польщі. Західня межа України наразі ще точно не визначена. Буде утворена міжнародня комісія, в котрій будуть заступлені не тільки держави, що заключили берестейський мир, але й Польща. Ця комісія має докладно провірити, чи означена тимчасово лінія Тарногород—Відгорай—Щебрешин—Красностав—Радин—Межирічє відповідає дійсно тій цілі, щоб на схід від неї найшла ся етнографічно українська область, на захід польська? Якби показало ся, що на схід від сеї лінії є ще якийсь шматок землі з суцільною польською більшістю і населенне сього шматка забажало-б злуки з Польщею, то комісія постановить прилученне дотичної області, чи місцевости до Польщі.

Ось на таких основах визначено межу між Україною і Польщею. Взято під увагу й етнографічний принцип і принцип самоозначення, бо само населенне спірного пограничного паса землі має висловити свою волю, до котрої з двох держав бажає належати.

Кращої розв'язки питання приналежності спірної полоси теоретично не можна собі уявити. Ціла річ тепер тільки в тім: допильнувати, щоб ся теоретично найслушніша й насправдливійша засада була в практиці як найточнійше й найвірнійше приложена! Саме до того покликана названа комісія, а в ній заступлені обидва народи, що мають територіально розмежувати ся.

Се відноситься до самого пограничного паса, де можуть заходити сумніви, чи ся або та незначна область має українську чи польську більшість? Таких сумнівів не може бути щодо Волині, східного Підляша, ані східних повітів Холмщини, тому берестейський мир повертає ті області на основі етнографічного принципу назад Україні.

Кожний безсторонній мусить признати, що годі було найти справедливійшу основу задля територіального розмежування Польщі й України. Саме ся основа найкраще відповідає новітньому поглядю на се питання. І тому не тільки з українського становища, але й зі становища міжнародньої справедливости та демократичних засад кожний безсторонній мусить заявити свою згоду на сю полагоду справи.

Але з другого боку кожний безсторонній мусить признати, що Полякам стала ся кривда! Кожний справедливий, незасліплений шовінізмом мусить проти сеї кривди рішуче заперестувати! І саме для того, що дійсно Полякам заподіяно кривду, треба се обуренне, яке берестейський мир викликав серед Поляків, оцінювати без злоби й ненависти, а з тою холодною вирозумілістю і предметовістю, з якою все треба підходити до всяких суспільних появ.

Самі Поляки кажуть, що берестейський мир спав на них, як грим з ясного неба... Як що небо затягнеть ся грізними хмарами, блискавки скачуть огненними вузами, дуднять і грохотять громи, тоді кожний знає, що грим може ударити. Такий удар грому не так переражує, не так лякає, не так денервує й виводить з рівноваги, як несподіваний грим з ясного неба. Як же берестейський мир був для Поляків громом з ясного неба, не трудно зрозуміти їх перераженне, тривогу, жах і денервуванне.

Чому розв'язка питання про межі між Україною і Польщею, усталена берестейським миром, була для Поляків громом з ясного неба?

З двох причин. Перша — се власна польська політична ідеологія. Цілими віками живе ціла польська суспільність ідеєю великої Польщі від моря до моря. Ся ідея опираєть ся не на чимсь тільки вимріянім у буйній фантазії, викоханім у палкім серці, зродженім з абстрактного бажання, але на історичнім факті, що ще так недавно ся велика, могутча Польща була, сягала від моря до моря, зєдиняла в собі три народи, володіла багатими у всякі природні багатства землями, в історії східної Європи грала першу ролю, її голос мав вагу для долі цілої Європи!.. З усіх тих фактів ідея великої Польщі черпала й по розборі польської держави ту свою могутню силу, той блиск і чар, що кожного Поляка й цілу польську суспільність осліплювали, манили, поривали! Під їх впливом витворила ся окрема психологія польського народу, що давала йому внутрішню силу перетривати найтяжше лихоліття. Не зважаючи на утрату державности, Поляки ні на хвилику не переставали бути нацією з високорозвиненими й далеко сягаючими державними аспіраціями, були все нацією в політичнім розумінню сього слова.

Цілком противно було у нас Українців. По втраті нашої державности ми перестали бути нацією в політичнім значінню, ми зберегли ся тільки яко етнографічна окремішність; Поляки були й по упадку Польщі національно-політичною окремішністю. Історія позбавила їх тільки форми, в якій їх національно-політична окремішність колись проявляла ся, себто зорганізованої держави, але не позбавила їх сути, істоти національно-політичної окремішности, не зменшила її обему й розгону. Ся національно-політична окремішність зостала ся та сама, що була за часів Ягайлонів, і цілий час змагала до відискання давньої форми, давніх рямок, себто давніх територій і державних меж.

Се змаганне можемо називати імперіалізмом, анексіонізмом, жаждою панування і підчинювання собі інших народів. Можемо його осуджувати, малювати чорними, відємними барвами; з нашого українського становища а мусимо всіма силами поборювати його, енергічно боронити ся проти нього, але, як хочемо його зрозуміти, то мусимо оцінювати як існуючий психо-політичний

стан душі цілого народу, дуже глибоко вкорінений і розпашований.

Сей стан народної душі робив нарід сліпим і невразливим на все, що кругом нього діяло ся, розвивало ся, основно перемінювало ся і мало рішучий вплив на можливість здійснення традиційної великопольської ідеї.

Шведський учений соціолог Рудольф Челен пояснює, яким способом такі речі можливі для націй, бо для людини з здоровими зміслами щось подібне неможливе. Він каже: „Нації як такі є в основі речі природні сотворіння, котрі в історії бажають не правди та права, а тільки себе та своєї справи. Нація се не особистість у вищій поняттю, що у своїм поступованню кермуєть ся розумом, се первісний організм в біологічній поняттю. Одиноки сильне й тривке у нації є її інтереси, пересуди й наклони: наклін до самоудержання і розросту, охота жити, охота мати власть. І длятого обвинувачення в лицемірстві та фарисействі тут не на місці, тут маємо до діла з цілковитою несвідомістю та дійсною доброю вірою. Надто нації мають ту ціху, що не мірять инших і себе тою самою міркою, а се тому, що в кождім випадку, як лише ходять про самих них, входить в гру інтерес, а тоді справа представляєть ся їм цілком инакшою.“

Отся характеристика проф. Челена ніби живцем сфотографована з польської нації, але хіба инші нації відмінні? Гляньмо на Мадярів, Москалів, Німців, Чехів, Болгарів, Італійців і т. д. Візьмім під увагу, як напр. Англіїці поводять ся супроти Індійців або Ірландців, а проте з одного боку підносять гасло: розбити Австрію, „тюрму народів“, а з другого уважають себе, Англіїців, двигачами справдішньої свободи, демократизму і т. ин., себе на гавт мілітаризують, а голосять, що головна їх ціль знищити мілітаризм, але... пруський!

Отже фактів на ствердження правдивости характеристики Челена тьма-тьменна! Тому й на Поляків не можна дивити ся, як на якусь виїмкову націю, виїмково жадну панування, виїмково експанзивну, імперіалістичну і т. д.

Маючи все сказане на увазі, зрозуміємо, чому берестейський мир є для Поляків таким сильним болючим ударом. Не в тім річ, що Холмщину звернено Україні, але в тім, що завдано смертний удар польській великодержавній ідеї. Не тим боліє польський нарід, що межа між Україною і Польщею влучає якесь дрібне число Поляків до України, але тим, що кладе хрестик над ягайлонською ідеєю!.. Правда, ягайлонська ідея сьогодні в часах демократії, де гасло самоозначення, самостійності, незалежності народів лунає по цілім світі, — чистий абсурд! Але абсурд тільки для сторонніх народів і для народів, загрозених сею ідеєю, — се велика небезпека, а не для Поляків, вихованих в сій ідеї, для народу, що тільки часу жив сею ідеєю, що найкращі свої сили віддавав у службу й жертву сій ідеї... Чи-ж се справді так тяжко зрозуміти, що для них значить, коли бачуть наглу й несподівану руйну? Вони-ж ніколи не вірили, не припускали, що щось подібне може стати ся!

Та се все лежить у середині національної душі польського народу і, знаючи, хто є нація та яка вона, годі винуватити її за се, що вона робила, як Челен каже, „в дійсній добрій вірі та цілковитій несвідомості.“

Що берестейський мир був для Поляків громом з ясного неба, має ще і другу причину, яка лежить вже поза Поляками. Вона лежить передовсім в дотеперішнім відношенню до польської справи з боку дипломатів і політиків осередніх держав. І тут Поляки можуть мати цілком слушний жаль і тут кождий безсторонній мусить дати вислів своєму обуренню. Кривда, яку Полякам заподіяно, містить ся не в постановах берестейського мира, а в усім тім, що було від хвилі зайняття Польського Королівства осередніми державами аж до берестейського мира

А що се було, бачили ми всі на власні очі, а ще докладніше довідали ся з уст польських послів (промова Дашинського) та виводів польської преси. Центральні держави,

а передовсім Австрія, постійно манили Поляків приреченнями та запевненнями, що майбутня Польша так далеко на схід сягатиме, як далеко засягне окупація осередніх держав. І не були се тільки голословні запевнення! Адже знаємо, що цілу Холмщину віддано в управу Полякам, що українському населенню не забезпечено там навіть мінімальних національних прав, не позволено відкрити ані одної української школи, не тільки не дано дозволу на видавання української часописі, але навіть часописям, видаваним на Підляшшу під німецькою окупацією, заборонено вступ на Холмщину, люблинський генерал-губернатор гр. Шептицький заявив публично, що цілу його політику в Холмщині є як найкорше спольщити сю країну! Подібне діяло ся і на Волині. І тут обсаджено всі уряди польськими урядниками, школи підчинено інспекторам Полякам, війтами пороблено Поляків, урядові оголошення видавано в польській мові і т. д. і т. д. і т. д. Коротко кажучи: словом і ділом удержувано Поляків у тій вірі, що Холмщина, Підляше, Подіссє і Волинь увійдуть в склад польської держави. Ще в жовтні й листопаді минулого року відбували ся звісні коронні ради в Берліні при участі гр. Черніна, на котрих як не дефінітивно порішено, то в кождім разі дуже поважно трактовано т. зв. австро-польську розвязку питання про зайняті центральними державами землі колишньої Росії. В тім приманюванню Поляків коштом українських областей першу ролю грала Австро-Угорщина, її дипломатія, офіційні та півофіційні політики, але й Німеччина не так то дуже лишила ся позаду. Пригадаймо тільки голоси німецьких політиків про се, що за втрату Познанщини треба відшкодувати Поляків через приділенне їм межуючих з Польщею на сході непольських областей.

Коли отже такий довгий час і такими приманливими співанками вколисувано Поляків до сну, чи-ж треба так дуже дивувати ся, що виснив ся їм сон про минулу силу та славу? Чи треба дивувати ся, що тим привабливим сном загіпнотизувала ся не тільки безкритична товпа, але й ковані на чотирі ноги польські політики? Чи треба ввінці дивувати ся, що пробудження з того сну й стріча з дійсністю, такою далекою від того, чим гіпнотизовано, що сугеровано польській суспільності,—стало для неї страшно болючим ударом, повним розчарування і упокорення, ударом, який потряс цілою польською суспільністю.

Ось в чім лежить суть сучасної трагедії польського народу. Повторюю ще раз, щоб відібрати зброю тим, що хотіли-б навмисно фальшиво вияснювати моє становище. Польському народови стала ся велика кривда, але ся кривда не лежить в постановах берестейського мира. Як про се тепер говорять так багато політики й газетарі польського табору, то їх устами промовляє саме те „первісне природне сотворіння, що кермуєть ся не розумом, а пересудами й наклони“. І не в тім лежить кривда, що Поляків не покликано до Берестя та „польсько-українського спору не порішено порозумінням між обома сусідючими державами“. Бо з формального боку не заключувано мира між Україною і Польщею та не визначувано межі між Україною і Польщею, але мир заключували осередні держави з Україною і визначувано там західні межі України. Польша не була воюючою стороною за цілий час війни ані на хвилику, Україна зразу також не була, але з тою хвилею, як цілий фронт від Припяти до Чорного моря проголосила українським фронтом і підчинила його Ген. Секретаріатови та Ц. Раді, стала ся формально воюючою стороною, а з хвилею проголошення незалежної Української Народньої Республіки стала ся здатною заключати мир. Усього того з боку Польщі не було й тому вона не мала ніякого більшого права або сильнішого титулу бути заступленою на мировій конференції, як напр. галицькі й буковинські Українці, буковинські й семигородські Румуни, Серби з Банату, Італійці з полудневого Тиролу і т. ин. А з мериторичного боку—яке инше порозуміння між Україною і Польщею було-б можливе, як не таке, що українські землі до України, а польські до Польщі? Але те

саме зробив і берестейський мир. Неправда, будім він кинув яблуко незгоди між Україною й Польщу! Противно, він розкрав те яблуко по правді та справедливості й дав Польщі те, що їй належить ся, а Україні те, що її!

З огляду на се всяке говорення, будім кривда Поляків лежить в тім, що їх не було в Берестю або що питання про Холмщину й Підляшє треба було розв'язати за взаїмним порозумінням обох народів, се тільки фрази, які, правда, гарно звенять, але хиба тому, що не мають змісту, що порожні!

Розумієть ся, я не є за тим, щоб мир робили тільки фахові дипломати, а не вибрані народом його представники, але в такім випадку треба ставити справу ширше й жадати поперше, щоб і в імені Австро-Угорщини, Німеччини і т. инш. робили мир не Чернін, Кільман і ин., але делегати парламентів або навмисно до того вибрані справдішні представники народів. Таке домагання ставляли свого часу славянські послы віденського парламенту, та воно не удостоїло ся попертя Польського Кола. Подруге треба жадати, щоб на мировій конференції були заступлені що найменше всі ті народи, котрих сей мир безпосередно торкаєть ся, отже в данім випадку й Білоруси й Литовці й галицькі та буковинські Українці. Чому обмежувати се домагання до самих тільки Поляків?

Що Поляки тільки для себе того права домагали ся, се зрозуміле, бо „нації—скажемо знову словами Челена—бажають в історії не правди та права, а тільки себе та своєї справи“, але що посторонні люде обстоюють чомусь се право тільки для Поляків, поминаючи всіх інших, се можна вияснити тільки таким способом.

Кому міжнародні відносини не є тайною, той мусів уважати, що Поляки тішили ся на протязі якогось півтора століття спеціальною протекцією майже у загалу народів. Як часом трапляєть ся в родині, що на когось з дітей звернуть всі члени родини спеціальні симпатії й ся дитина виросте в їх очах на найліпшу, найрозумнійшу, найбагатороднійшу, — так трапило ся се Полякам по розборі Польщі. Правда, трагічна доля Польщі звернула увагу світа на Поляків, та подібні трагедії, тільки ще тяжчі, переживали й Україні й Білоруси й Литовці. Їх трагедія тривала далеко довше! Скорше почала ся, тяжче дала ся їм в знаки та глибші сліди вирила на їх національнім організмі! А побіч них переживали свої великі історичні трагедії і Фінляндія і Кавказ і Ірляндія і ще дехто инший. Годі отже шукати джерела тих симпатій в самій тільки історичній трагедії народу, не можна також твердити, будім польський народ визначаєть ся справді якимись незвичайними прикметами або сповняє якусь особливу місію.

Поляки ні гірший, ні ліпший народ від багатьох инших, а проте вирости вони в очах навіть дуже розумних—у одних на двигачів революції, у других на двигачів справедливости, у третіх демократії, у инших знову політичного розуму, розваги, консерватизму і т. ин. Одним словом кождий вкладав ту ідею, якою сам одушевляв ся, на плечі польського народу й казав йому її двигати, щоб за се прославляти й величати сей народ і обдаровувати всякого роду теоретичними привидами.

Як дитина в родині, на котру звернуть ся всі симпатії, похвали, признання і протекція цілої рідні, кінець кінців сама повірить в свою виїмковість і зманеруєть ся, — так стало ся таке і з польським народом. Він повірив у свою виїмковість, пишав ся, любував ся нею, виріє у своїх власних очах на вельетня, якому море по коліна, гадав, що ось протягне руку та здійме звізду з неба, — аж тут прийшов берестейський мир і зникло все, як фата моргана!..

Польський народ переживає тяжку потрясаючу трагедію. Обставина, що катастрофа в сій трагедії принесла нам припадково те, що нам належить ся, нехай нас не засліплює, нехай не відбирає нам спромоги запротестувати проти того, щоб дипломати сильних сього міра грали ся народами, як кіт з мишею. З глибини демократичних ідей добудьмо голос обурення, станьмо в обороні гідности народу, хоч він тепер найзавзятійший наш противник. Не забуваймо, що ми стільки

разів були мишею для забави нікчемних котів, не кажім: а! добре, що й Полякам раз таке трапило ся, але голосім всюди: досить того! Геть з нікчемними методами обдурювання, туманення і торгування народами! І змагаємо до того, щоб міжнародні відносини оперти на здорових підвалинах демократії, свободи, самоозначення. Собі до серця візьмім науку, яку силу мусимо самі з себе добути, щоб не бути мишею в лапках котика, що, як йому треба, то втягає то витягає гострі пазурі. А на адресу Поляків скажім: саме длятого, що розуміємо трагізм вашого теперішнього переживання, бажаємо вам, щоб ся трагедія стала зворотною точкою у вашім національно-політичнім життю. Подайте ся в межі своєї національної території, покиньте мрії про давню ширінь і велич, шукайте сили в глибині свого власного народу й на нім тільки будуйте, а не на чужих спинах, і тоді певно найдемо себе взаїмно. Берестейським мир нехай не буде для вас камінем образи, а для нас дешевим триумфом, але зробім його тим, чим він по своїй суті повинен нам стати: вихідною точкою того шляху, що одиноко може допровадити до щирого порозуміння між Україною і Польщею.

Володимир Темницький.

3 Волині.

(Житте-бутте по селах.—Що принесла війна й окупація. — Шкільна справа. — Відкритте Учительської Громади. — Концерти й вистави. — Під вражінням миру з Україною.

Війна дуже дала ся в знаки нашому селянинови. Довело ся випити йому до дна повну чашу всякого горя і нужди, зазнати безмежних злиднів. Багата країна виглядає тепер на пустку. Гірко згадує селянин часи 1915—1917 рр. Особливо дали ся в знаки реквізиції. Забирано без милосердя все, що дало ся, особливо хліб, не лише зжатиї на полі, але й печений по хатах, коні, корови... Забирано навіть одєжу, сорочки, кожухи, чоботи і т. ин. Заведено примусові роботи, лихо плачені. Українська мова, особливо в початках окупації, була виїнята зпід права. Та й досі в урядових зносинах допускаєть ся лише польська та німецька мови. Для властей на Волині існували тільки „Polen und Juden“, а коли хто уперто заявляв себе Українцем, то вищі власти зі здивуванням питали ся, звідки взяв ся сей сміливець, аджеж „тут ніяких Українців нема“.

Варто піднести, що етапова почта в Устилузі ще й тепер відкидає листи, писані українськими буквами, дозволяючи писати лишень латинкою! Се вже просто скадал супроти заключеного з Україною мирового договору. Не меншим скадалом є й инший свіжий факт. Недавно з особистих причин покинула українську школу в с. Будятичах учителька з Галичини п. С. М.—н. За згодою повітового начальства школу обняв місцевий дідич п. Василь Бобко, чоловік поступовий і тямучий, що якийсь час учителював і за російських часів і то навіть в часах такої реакції, як за Олександра III. Та ледви зачав науку п. Бобко, як за кілька днів прийшло з жандармерії запитання, якої він національности та якою мовою вчить. Коли Бобко відповів, що він Українець і вчить по українськи, то по 12-ти днях науки школу замкнено і вчити п. Бобкови заборонено!

Коли так поводять ся зі значнійшим чоловіком, то що вже казати про простих селян?! Особливо жінки могли б багато розповісти про ті насильства, які доводило ся їм витерпіти. В обороні своєї жіночої чести бідні молодичі й дівчата мусіли ховати ся в очеретах, по ровах, по горищах, в незжатім збіжжі тощо. Оборону тяжко було знайти. Час би вже рішучо зміняти адміністрацію і усунути польські „władze“ та їх ставлеників війтів. Всі ці війти здебільшого не заслугоють на довірре місцевої людности. Призначає їх жандармерія, не дуже то оглядаючи ся на їх моральні прикмети, а пильнуючи тільки, щоб

йшли вони їй на руку. Тому у війти попав здебільшого що найгірший елемент. Бувають навіть, як кажуть, бувші конокради...

Та коли взагалі людям тяжко живеться, то евакуованим приходиться ще гірше — майже гинуть з голоду та холоду, не маючи ні звідки помочи. Тільки в останнім часі, як почалися мирові переговори, почали давати потроху допомоги, котра ні в приближенню не відповідає тому, що люде мусіли втратити. Ціни на реквіровані предмети страшенно низькі, тимчасом як селянин хоче купити щось з реквірованого, то мусить платити два рази дорожше. Які ціни у нас на предмети першої потреби, покаже отсей урядовий цінник. Фунт цукру коштує 75 коп. на 2 місяці на одного чоловіка; фунт нафти 25 коп. на родину на місяць; фунт соли 15 коп. (на цукор, сіль і нафту заведена в окупації урядова монополія); шоботи на чоловіка від 200 до 300 корон пара; шапка яка небудь 16—30 корон; шаравари 20—50 кор.; хустка, що перед війною коштувала 15 коп., тепер платиться 20 корон.

Робітник з парою коней, крім їди для нього й коней, бере 40 кор.; будь який ремісник 15—20 кор. денно на харчах господаря, а тимчасом уряд платить за пару коней з робітниками 3 кор.; робітникові — чоловікові 2 кор. без їди, а а бабам по 1½ кор.; коли-ж наймати коні від уряду, то за пару коней треба заплатити, крім годівлі для коней і вояка, 20—30 кор. за 8—9 год. роботи! Найвища ціна при реквізиціях за добру корову 250 кор., а за порядну 3-літню коняку 100 кор. і то ще не грішми, а квітом... Через сі реквізиції ще в початках окупації багато господарів зосталося цілком без худоби, лишилися корови, котрі привели телят. На початку 1917 р. багато селян покупали телиці, маючи надію, що дочекаються з них коров, та ось 6 лютого 1918 р. забрано сі ялівки на м'ясо для війська, зоставлено лише тільні корови, а тепер жандармерія списує вже й сі...

Таке то наше життя-бідування!

Одинокий ясний промінь — се наше рідне шкільництво, котре добре розвивається, не зважаючи на всі несприятливі умови. Як відомо, на глум з української Волині, шкільництвом управляє вшехполяк п. Гіршлер, котрий поставив собі за ціль спольщити Волинь. Він ревно дбає за польські школи, а яким духом дихає на українські, видно з того, що сей панок поклав собі за мету повернути польське шкільництво на ту висоту, на якій стояло воно за блаженної пам'яті „Komisy Edukacyjnej“ колишньої Польщі! Горливому польонізаторови помагає та обставина, що в команді армії піддержує його другий Поляк — п. Крупскі, який є там референтом від шкільних справ! Багато перешкод зазнали від них наші школи, та може бодай тепер, коли Волинь має відійти до Української Народньої Республіки, влади схаменуться і усунуть сих культуртрегерів. Найвищий би вже час покінчити з сею комедією, яка зовсім не приносить чести Австрії!

З важніших подій в життю нашої школи відмітимо передовсім урочистий концерт на честь Шевченка, уладжений 16 грудня 1917 р. в українській школі в Устилузі. Вечерок пройшов дуже гарно, програма його складалася з відчиту, деклямацій, хороших пісень і гімнастичних вправ, виконаних самими школярами. Були на концерті влади, а також гості з інших місцевостей, між иншим з Володимира.

Далі мусимо згадати за відкриття „Української Учительської Громади“, на яку таки по довгих заходах дозволили окупаційні влади. 19 січня відбулися у Володимирі Волинським перші установчі збори сеї Громади в присутності численних учасників і гостей. Наради відкрив др. Лука Мишуга вступною промовою, в котрій коротко підніс колишню славу старого волинського князівства на полі освіти й культури та пізнішу сумну долю її за царського правління. Згадавши про нову добу, яка відкривається перед Україною, й склавши глибокий поклін її теперішнім діячам, вказав др. Мишуга на ті важні завдання, які тепер стають перед україн-

ським учительством в його праці над духовою еманципацією нашого народу, й закликав присутних до сеї праці на честь і славу рідної України. Потім він відчитав і пояснив статут товариства, яке має гуртувати учительство для сеї праці. Осідок Громади у Володимирі, а поза тим оснуються в різних місцевостях кружки. Рішено поки-що оснувати кружки в Любовні, Матіїві й Новій Вишві як центрах відповідних шкільних округ.

До виділ Громади вибрано: головою управительку української школи у Володимирі С. Сидоровичівну, містоголовою учительку з Любовня А. Бігунівну, членами — учительки А. Гайдучківну і Т. Ліщинську й учителів Кадлубицького та Лучинського; членами мирового суду: Н. Масюківну, М. Мудрицьку й Ів. Мойсея.

Потім наступили відчити: д-ра Мишуги „Реалізм у творах Мартовича“ й С. Сидоровичівни „Українське шкільництво супроти нових завдань“. По відчитках була дискусія і наради про всякі шкільні й учительські справи. На збори приїхав також делегат Української Шкільної Ради з Білої на Підляшші.

Тогож дня у Володимирі Волинським відбулася ялинка для шкільної дітвори й діточий концерт. Програма була така: колядки Степенка, „Нова радість“ і „Ой, у саду“; хори: Воробкевича: „Як умру“, „Ой, піду я до млина“, Колесси: „Ой, гук, мати“, „Закувала та сива“; деклямації: „Зазив“ і „Пісня про гарбуза“; вправи дівчат рушниками; український гімн. Кожда дитина дотала даруночок: два зшитки, перо, олівець, записну книжечку, булку, цукорки. Радість була велика, діточі забави тривали довго. На ялинку з дітьми прийшло багато батьків, так багато, як ніколи. З гостей були учителі, що зіхалися на свої збори, кількох офіцерів, під кінець також полковник-командант і єпископ др. Боцян. Такі ялинки були й в інших школах.

В днях 2 і 3 лютого в Любовні була вистава „Наталки Полтавки“, яку дало місцеве учительство першого дня для війська, а другого для міщан. Ролі обняли: Наталки — п. Модрицька, Терпилихи — п. Вігунівна, Петра — УСС. Лучинський, Миколи — УСС. Ткач, виборного — УСС. Мойсей, вознього — УСС. Вербовий. Декорації й куртину малював один з чеських офіцерів. Була й військова музика. По виставі була товариська забава, в котрій брали участь між иншим і полонені українські офіцери, котрі захопили цілу публіку майстерним виконанням козачка.

Згадати годиться ще також і про иншу виставу „Наталки Полтавки“ в Ковлі, де грали аматори-Жиди. Як відомо, з причини відомого відношення до українського шкільництва п. Гіршлера в Ковлі перестала існувати українська школа й лише яких 6 дітей побирає приватно науку. Та може таки незабаром настануть краді часи. Хотілося б бачити заповідь їх у закриттю двох польських шкіл — одної в Любовні, а другої в любовенському повіті. Час би вже зліквідувати Польщу на стародавній українській землі.

Заклучення миру з Україною з боку центральних держав, зокрема визначення західної межі викликало на Волині безмежну радість. Коли учителі й учительки проголосили в школах дітям, що вони вільні, була се така радісна хвиля, що на її опис слів не стає. Звідкись набралися і свіжі сили до найтяжшої праці й охота працювати день і ніч, аби тільки не вернулося старе...

І в сусідній Холмщині зробив мир величезне вражіння. Селяне радіють, що по страшній польській окупації-неволі, з насильним польщенням і зневагою до всього того, що українське, доступили щастя зєднання з Українською Народньою Республікою, і ждуть нетерпеливо тої хвилі, коли вернуть ся давні економічні відносини.

А та спільність господарських відносин з Україною велить і Жидам, яким надоїв уже польський антисемітизм, заводити українську мову по жидівських шкільках. Що більше, навіть

польський загаль прийняв з вдовolenнeм заключеннe миру, бо відпала небезпека ділити спільну долю з Польським Королівством. З польського загалу треба виключити галицьких зайд-Поляків, які мають тепер добру нагоду пописувати ся „народовими“ шопками в формі протестів, жалоб з хоругвами і т. ин.

В. Л.—ко.

Українська маніфестація в Матіїві.

Події в українській державі знайшли і в найтемнішій закутку України — на Волині відгомін. Народ цікавив ся ними та все дожидав нетерпеливо нових вісток з другого боку. Правда, народ не все орієнтував ся в сих подіях, не все розумів їх і не все належито оцінював. Та хто знає, які відносини панували тут перед війною і які панують тепер під час окупації, той не подивуєть ся сьому явищу. Противно, він дивуватись буде, що не зважаючи на все, являють ся одиниці, які вже виресли понад етнографічну масу та в яких національна свідомість запустила глибоко своє коріннє. Заключеннє мира між Україною й осередніми державами дало нагоду переконати ся, що ці одиниці не стоять самітні та що за ними піде й народ.

З приводу заключення мира улажено в Матіїві 15 лютого величню маніфестацію, яка згодом перемінилася у справжнє національне свято. Ініціатива до маніфестації вийшла від найповажніших тутешніх міщан: Гр. Виноградського, Павла Полухтовича та п. Солодухи. Взяло в ній участь коло 3-ох тисяч місцевого й повітового населення. Присутна була й дівтора місцевої української школи під проводом учительки п.ни А. Гайдучківни та шкільна дівтора з Новосілок під проводом учителя п. хор. Томашка. Голосили ся до участі в святі й місцеві Жиди. Та згадані вище комітетові пригадали сим „неофітам“ недавні часи, коли вони закладали в себе польсько-жидівську школу, пригадали їм і їхню маніфестацію зперед трьох днів, яка виявила чисто большевицькі тенденції серед жидівського населення. Тому Жидів не допущено до участі.

Свято зачало ся походом, який рушив зпід церкви в напрямі до повітової команди. На переді йшла рядами дівтора, за нею представники міщан і сіл, а за ними безпроглядна маса народу. Над головами учасників повівали синьо-жовті прапори й білий — мировий стяг. Шкільна дівтора й велика скількість учасників прикрасили ся синьо-жовтими лентами. При звуках українських маршових пісень похід рушив улицями міста, перейшов попри повітову команду й завернув назад під церкву.

На середині міста коло магістрату промовив до народу бувший депутат до першої Думи, член Української Громади,

п. Ол. Бабич, якого воєнне лихоліття застало на Волині, хоч він сам походить з Чернігівщини. Промовець змалював коротко й досадно історію поневолення українського народу та його визвольні змагання. Опісля перейшов до загально-російської революції і до сотворення Української Народньої Республіки. Закінчив: „Тепер знай же, народе, що ти є господарем на своїй землі!“ Грімка „слава“ рознесла ся по тих словах. Після промови відспівав хор гимн: „Вже воскресла Україна“, який учасники вислухали з відкритими головами.

Гарну, палку промову виголосив також п. П. Полухтович. Він в своїй промові посвятив увагу борцям за волю України, а закінчив окликом: Многая літа Українській Центральній Раді, многая літа Раді народніх міністрів, многая літа Вольному Українському народови! За кожним разом хор відспівав: многая літа. Народ, скинувши шапки, помагав хором.

По поході вернули всі знову до церкви, полевий курат о. Тимінський відправив молебень за мир. На молебень явив ся також повітовий командант підп. Боденштайн з депутацією від офіцерського корпусу. Перед молебнем виголосив о. курат гарну патріотичну промову. Після молебня внїс многолітствіє Українській Центральній Раді яко найвищій власті Української Народньої Республіки. Шкільний хор відспівав ще поважний гимн: „Боже великий, єдиний, нашу Вкраїну храни“, і на тім свято закінчено.

Розбурханий народ розходив ся поволі до дому, гаряче дебатуєчи над тим, що того дня чув і бачий. Т. К.

Російський сфінкс.

(З дорожнього альбому).

Велика, безмежна країна, яку можна уважати за шосту частину світу. Тисячу літ вона безупинно зростає, — стількиж активно, через войовничу політику, скільки пасивно, внутрішнім таємничим процесом, як росте хліб на дріжжах або цвіль на хлібі...

Тисячу літ вбірає вона в себе сотні народів, розплоджує мільони людю, бореть ся з ними, воює, дещо перетравлює в своїм велетенськїм організмі, силу псує і губить, а дещо полишає, хоч знівеченим, але живим на дальші спроби. Вже за сей довгий час могла витворити ся її культура, могли визначити ся її завдання, мета її життя, та роля, яку вона відгравала в історичнім процесі. Велика на ній лягла відповідальність за сю ролю. Вона вела за собою на ланцюгах припнуті до неї малі й великі країни з їх людом, з їх —поганюю чи доброю, — але власною культурою. Як величезна планета на своїм відвічнім біговищі тягне за собою непереможним магнетичним впливом малі небесні тіла, так і вона в своїм історичнім русі притягала до себе менші організми, силуючи їх звертати з простого шляху, жити не своїм життям і світити не власним, а перепозиченим від неї — також чужим — світлом...

Тепер, коли історія пише свої присуди й підраховує на терезах усе, що хто за своє існуваннє взяв і що з того зробив, варто розважити, який може бути сей підрахунок книги життя народів. Хто вона — ся країна? Хто той народ, що її зложив і поширив? Що він зробив з себе і з інших?

Споконвіку се була стихія, перейнята безупинним хемічним процесом в її нетрях. Вона ворушила ся, жевріла, горіла, застигала і знову розпливала ся від внутрішнього жару. Вона випускала з себе барвисті пухирі й баньки, що, подержавши ся якийсь час на розтопленім поверсі, лускали й звикали без жадного сліду. Вона шумувала й кипіла, вкривала ся піною, знов утихомирювала ся і холонула до нового напливу таємничої, природної сили. Вічний рух бурхливого моря, з пазвами поверхової тиші, під якою всеж крило ся те саме життя великої, несвідомої себе стихії...

Вона так і не вийшла з сеї стадії. Правда, се не була невиразна мішанина первісних елементів, що колись наповнювала всевітню безодню, не відчуючи навіть тремтіння крил божого духа над нею. Се був родючий ґрунт, в сім були зародки життя, пускало наростки насінне, але не вистарчало живущого дощу, тепла з погожого повітря, щоб ті зародки поволі перетворилися в цільне, широке, могутнє життє і своєрідну культуру великої нації. Напруженне внутрішньої сили буяло й вибивалося на гору, але не могло опанувати матерією й скоро згасало до нового вибуху. З великими труднощами, за підмогою чужих впливів, що йшли від пишного, сильного культурним розцвітом заходу, вкривала ся і ся країна плівкою культури. І тут вела ся не мала культурна робота, витрачала ся духова енергія, виникали сильні духом люде, виявляла ся велика сила і краса творчого процесу, що йшов від божого подиху... Але занадто тонесенька була та культурна плівка против сеї незміряної, незчисленої маси, в глиб якої мав би той подих культури вітхнути свідомість життя. Проти тої глибокої енергії світла й тепла на поверхсі була сама по собі дрібна й безсила, а їй на дорозі стояли ще елементи, ворожі всякому світлу, всякій культурі, які живили ся соками маси, спіраючи ся на її темноту й несвідомість. І вплив великого розуму, глибокого почуття, щирої праці сильних одиниць вертав ся до західних джерел, з яких та праця брала свій зразок і початок, а не доходив до дна народньої душі, котра, як була, так і зостала ся на протязі віків темною, інертною, сумною.

Поволі безмежне людське море, розлите на величезнім обшірі сеї країни, оточувало ся кам'яними берегами державности, замикало ся у залізниї пута східно-византійського абсолютизму. Під батогами й стусанами царської влади хаотична людська маса жила вік за віком, їда й пила, — власне більше пила, ніж їда, — годувала свої культурні верхи, будувала собі церкви та в'язниці, вкривала своїм трупом свої й чужі землі. Державний лад використовував людські маси, як гній, для державного господарства і той гній мирив ся зі своєю долею, а коли й не мирив ся, то мусів корити ся. І на тім хиткім, непевнім ґрунті складала ся всевітня велетенська держава... Зверху закована в блискучу зброю, а в середині повна гною... На причілку напис „третій Рим“, а насправжки — тисячу літ нечищена овеча кошара...

В її гною бурдили ся і гинули дорогоцінні перлини народньої душі, національної творчости. Зверху, з тоненького окультуреного шару йшли поклики до всяких „народніх ідеалів“, але сі ідеали, як мана, як бліді примари, витворені в фантазії далеких від реального життя людей, мрії понад масами в тумані інтелігентської ідеології, не досягаючи до розуму й почуття низів... Маса жили своїм сонним, приглушеним життєм, своїми стихійними законами, сильні в руйнуванню, нездатні до культурного будівництва, байдужні до своєї історії, як і до будучини. Народня душа бруднила ся внутрішнім гниттєм, заповняла ся зневіррєм до своєї сили, зневагою до себе і до всього, що повинно бути найдорожчим людині. В національній культурі місце народніх ідеалів заступив, як виразнійша і характернійша формула світогляду, московський прокляні материній чести...

Примітивні форми життя — і байдужність до свого безмірного прициження... Містичні мрії про посмертне раювання — і поруч дрібний еґоїзм, буденні інтереси кишені та шлунку... Відвіччя неволя, звича до безмежної опіки — земної й небесної — виробили в тім народі рабську психіку, дали йому рабську історію і рабський світогляд: досить в житті інтересу на сьогодні; воно не варто втрати енергії, хиба з примусу. І з народа стала людська отара: доти добре, поки є під пискотом травиця, а нема, то можна перейти десь далі. Та можна й не шукати кращого: як буде треба, то й вівчарі переженуть пугою, аби було вільне місце...

А вільного місця, як на те, було завжди багато. І се також поклато свій штемпель на весь хід життя і поступ культури в безкраїх межах збудованої сим народом держави. Культура ся і досі у великій мірі первісна, мацдрівна. Як пісок на просторі дикої пустині, пересипаєть ся люд під вітром, не маючи ні змоги, ні охоти спинити ся на місці та доложити упертої, напруженої праці на підвищення і усвідомлення свого життя... І от поволі на тім піску розпоросених людських мас наростала складна і химерна будівля великодержавного імперіялізму, який сам собі ставив свої завдання і цілі, не числячи ся з тим ґрунтом, на якому він ріс, і з тим матеріалом, який доводило ся брати на будування. Темнота і апатія низів і активна державність над ним.

На широкім просторі мертвої Сахари — велетенська піраміда з царським гробовищем і скарбами в середині, з мономаховою шапкою та двохголовим орлом зверху...

Час ішов і все далі розгортав сторінки історії. Наставали грізні, відповідальні моменти. Часами прокидав ся глиняний велетень, клінав очима, ворухив ся, деколи виявляв навіть власну активність, але не надовго — і далі знову починав куняти, роблячи тільки несвідомі рухи. Життє ставало все складнійше, все більше вкривав ся иржею і псував ся механізм тої штучно витвореної державности. І прийшла раптом страшна, рішуча година великого іспиту сій машині й її машиністам. Не вдержали напруження ні ланцюги, ні дроти, розпала ся залізна зброя держави і в дрібні скалки розбила ся всевітня монархія. Але разом з нею порохом розсипала ся і вся велетенська країна. Оголений від старих державних форм, народ зостав ся з невідомими, після тисячолітньої темряви, очима, з темним розумом, який тим легче приймає гасла руїни, чим труднійше йому пригадати старі поклики до боротьби за рідну землю, за її волю, за її славу... Старий лад, колись вироблений собі самим народом, згноїв за віки свого пацування і свою землю, і її славу, і націю... Так, буває, стародавня мумія, що її видобув учений дослідник з глибини гробовища, тільки хвилину видержує на свіжій повітрі, а далі відразу розсипаєть ся цвіллю і порохом, в якім не пізнати ні форми, ні фарби колишньої людини...

Не так ще давно довело ся мені бути переїздом в осередку Великої Русі, в старій столиці, звідки пішла великоруська державність, в теперішнім губернським місті Владимирі. Малий, тихий городок, що якби не центральна частина, то нагадував би такий наш повітовий, як Умань. Але центральна-історична частина цікава і величя: старовинні собори, з фресками, оригінальним орнаментом, прекрасної архітектури. В самім місті й поза містом багато слідів історичного звязку з Київщиною: Золоті Ворота, річище Либідь, Ріпінь. Архаїчний вигляд життя, поважна, старозавітна людність. Ось де, здавало ся, можна знайти вирази народнього великоруського духу, зразки великоруської культури, типові ознаки, з яких врешті складаєть ся обличчє народу та його країни. Тут може виявив ся той психологічний синтез, що вяже історичне минуле великоруської держави з її революційною сучасністю і що даєть змогу владати напрям державного і громадського поступу російської нації, коли в ній і надалі вестимуть перед Великороси.

Як і скрізь, місто повне неохайних, обшарпаних Москалів. Як і скрізь, на загіджених сміттєм площах імпровізовані віча, юрба кричить і змагаєть ся, в усіх відмінках вживаючи слова „буржуй“. Се все відомий, набридлий вже шаблон революційної ідеології, се все та сама, що і скрізь, передчасно застаріла, зморщена, хоч і новонароджена Росія. А де-ж справжнє нове слово нової Росії? Де той вогонь, що мала-б викресати з неї політична воля?

Ріденький, убогий, міський садок, з бульваром, з простими ослінчиками по доріжках. Чудовий краєвид згори на широку долину заріччя, оточену лісами. А ось і пам'ятник якийсь посеред садка: когось пошанувало місцеве громадянство. З сірого

каміню підстава, на ній спереду напись : „А. С. Пушкину“.
З боків зворушливі цитати :

„И долго буду тѣмъ любезенъ я народу,
Что чувства добрыя я лирой пробуждалъ,
Что въ мой жестокой вѣкъ возславиль я свободу
И милость къ падшимъ призывалъ“...

І ще :

„Нѣтъ, весь я не умру! Душа въ завѣтной лирѣ
Мой прахъ переживетъ и тлѣнья убѣжить“...

А зверху, на підставі, також сїрий бюст великого автора сих гордих віршів. Але що-ж се таке? На вас дивить ся голова без обличчя. Всі риси лица збиті, стерті й гладко вишаровані невідомим вандалом. Ні очей, ні носа, ні уст, — одна сіра пляма, як на сміх, облямована типічними Пушкінними бакирями...

Се все, на що по революції спроміг ся „народ“ у відповідь давнім мріям свого національного поета. „Свобода“, яку в свої жорстокі часи прославив поет, віддячила йому в наш славний час визволення ще більшою жорстокістю. Ще досі з темної, несвідомої маси не виріс той народ, якому справді міг би бути „любезен“ Пушкин.

І се не тільки звичайне собі худіганство якогось розбішеного паливоди. Се щось більше, щось страшне і символічне. Се аналогія московській лайці на саме святе для людини. Се проклятія від народу його власній історії, його власній культурі, його рідному краю. У велику історичну хвилю прокинувся сей придушений і засліплений народ—і показав своє обличчя.

От той страшний привид безликого Пушкина в стародавнім столярнім місті Володимирі — се либонь і є обличчя до теперішньої, великоруської Росії...

Чи ж може вона зостати ся такою й надалі?

(Нова Рада).

П. Смуток.

УКРАЇНІ.

*Мій Рідний Краю! Україно любя!
Дивуюсь я тобі: яка метаморфоза!
Ще вчора ти — ніщо, етнографічна маса,
Сьогодні-ж ти — краса і велич і похоро!*

*Ще вчора світом ти була зовсім забута
І ворог твоїй, аби зовсім тебе зубити,
З крові і сліз кував страшний пуга;
Хотів бо й в гріб тебе закуту положити.*

*Сьогодні-ж глян! Твої найстрашніший ворог
Запнув сам в борні цій, ним піднятий,
І від півночі аж по закавказький Чорох*)
Знов піднялись народи, ним розяті.*

*А впереді всіх ти, моя Вкраїно любя!
І високо в горі тримаєши прапор волі.
І кличеш всіх синів під стяг твоїй жовто-синій
До праці широй на вільнім ріднім полі.*

*І ми ждемо... ждемо лише хвилини,
Коли спадуть вже з нас тяжкі неволі пуга
І ми повернем всі до Рідної Країни,
Де в вільних берегах тече Дніпро-Славуца.*

*І там, де над Дніпром на березі крутому
Високий білий хрест виднієть ся згаслоді, —
Припадемо в сльозах, в екстазі чарівному
До рідної землі на волі й вільні люде.*

Полонений Микола Капельгородський.

Війна України з Московщиною.

До поданих вісток про війну большевицької Московщини з Українською Народною Республікою в попередніх числах „Вістника“ зібрана ось тут дальша пайка, правда, з старих чисел українських газет, бо нові від довшого часу тяжко дістати, головно з комунікаційних причин, але все-таки сї вістки не позбавлені цікавості. Як попередю, так і тепер дата в скобках по новому стилю означає дату часописи, коли дістала ся вістка до неї.

Господарюванне большевиків на Україні. До революційного комітету шляхів України приходили цікаві вісти про господарюванне большевиків у Харкові. Вони займають ся головно реквізиціями й награване майно відправляють на північ („Роб. Газ.“ з 12/І). В Сарнах большевики зажадали 10.000 карбованців контрибуції від міського самоврядування (11/І). По відомостям революційного комітету шляхів України большевики наклали на Проскурів контрибуцію 100.000 карб. (13/І).

Досить добре характеризує большевицьке поступованне на Україні М. Авдієнко в статі „Большевицький терор і контрреволюція“, надрукованій в „Роб. Газ.“ з 6/ІІ (п. ст.). Він пише: „Під гуркіт гармат, від якого сиплеть ся шкло в будинках, приходить ся нам відкривати опанцирене обличчя „большевиків“. Большевики завжди й скрізь галасують про те, що вже настиг соціалізм, що його вже, як спіле яблуко, можна зірвати й віддати народови й що тільки одна буржуазія стоїть на перешкоді переведенню в життя соціалізму. Отже треба її нищити без милосердя. І почало ся винищуванне „буржуазії“ большевиками по всій Росії. Всіх, хто ще зумів або не встиг начіпити на себе табличку „большевик“, почали прощати й викорінювати як „буржуїв“ і полила ся кров салдатів, робітників і селян по всій Росії.

„Зачала ся большевицька різня з Дону. Але вищербивши ножа й розквасивши носа об товстошкурних буржуїв, каледінців, большевики тим тупим і шербатим ножем постановили повирізувати „буржуїв“ в Українській Народній Республіці й почали свою криваву роботу від Ц. Ради, яка хоч вибрана селянством, робітництвом і військом України, яка хоч і дбав про перехід землі трудовому народови без викупу, про встановленне контролі над виробництвом, про забезпеченне людности від безробіття, про найшвидше здобутте миру на зовнішнім фронті й закріпленне всіх соціальних і національних здобутків революції,—ся Ц. Рада всеж-таки „большевиками“ обявлена буржуазною і контрреволюційною.

„Бо Центральна Рада з одного боку не начіпила таблички „большевик“, а з другого боку зоветь ся „радою“, а не „советом“, а потреть, заводить соціалізм і самоозначенне нації „аж до відділення“ не на словах, а на ділі.

„Та большевики, твердячи скрізь всім, що вони борють ся тільки з Ц. Радою, почали бити сю Раду від самого Харкова, хоч вона містить ся тільки в Києві. А потім перенесли різню в Катеринославщину, Полтавщину та в інші міста України, де в більшості живе українське селянство, робітництво й військо та де органами місцевої влади є ради. Але винищуючи „буржуазні“ ради українського трудового народу й утверджуючи власть „советів“ тільки не з Українців, большевики одночасно „о ч и щ а ю т ь“ Українську Народню Республіку й від „контрреволюційного“ та „буржуазійного“ вугілля, руди, хліба, цукру й інших шкідливих для соціалізму на Україні річей.

„Довго робітники, селяне й військо не хотіли вірити, що большевики так, як і бувші царські жандарми, розстрілами, насильством і кривавим терором ідуть проти волі народу, нищучи та глузуючи з усіх здобутків революції. Але за сї вощеро суток від голоду, від гуркоту гармат і розстрілів мирних людей і дітей, від тої руїни будинків, заводів і інших цінностей трудящі маси м. Києва побачили власними очима красу большевицького „соціалізму“.

*) Річка в південнім Кавказі.

„Тепер робітництво, селянство, військо повинно дати рішучу відсіч сим „соціалістам“ під фірмою „большевиків“ і зорганізовано, оберігаючи спокій і порядок в Українській Народній Республіці, укріпляти всі соціальні й національні здобутки сучасної великої революції. Большевицька різня сильно поруйнувала робітничі, селянські й військові організації, винищила й загнала в підполле кращі революційні сили України й таким чином ослабила народні сили. Всі, хто йшов під табличкою „большевик“, утворили добрий ґрунт для хуліганства й контрреволюції. Грабіж, роздягання людей, вуличні вбивства свідчать найкраще про се. Байдужність і втома від боротьби трудячого люду з кожним днем збільшають безладність і анархію в народнім господарстві Української Народньої Республіки, а се йде на користь тільки контрреволюційним кодам.

„Щербатий ніж большевиків, яким вони поранили український трудячий народ, зробив велику послугу каледінщині, алексєєвщині й иншим контрреволюційним кодам, для яких єдиним страхом була твердість і єдність демократії Української Народньої Республіки й як ще на початку самоозначення України розстрілювали богданівців, щоб в коріні знищити ненависну для всіх контрреволюціонерів, так тепер уже Вільну й Незалежну Україну“.

На Волині. Член фронтової ради Рябоконт повідомляв з Рівного, що в ніч на 10 січня арештовано армейську раду в повнім складі; сюди прибув Криленко; Рівне опинило ся в руках большевиків. Зїзду ще не відкрито. Представники зїзду Українці не могли приступити до праці. Арештовано членів воєнно-революційного комітету й захоплено штаб 10 армії. Залізничий дворець находив ся поки-що в руках большевиків. В Рівнім, де відбував ся большевицький зїзд, оголошено стан облоги (12/І). Революційному комітету шляхів України донесено, що 13 січня місто Рівне зайняло українське військо, яке приїхало з Здолбунова. Арештовано вибраного большевиками командуючого окремою армією Горєва. Увільнено зїд арешту членів української армейської ради й голову її Кузя. Згідно з відомостями командуючого військом України проти большевиків полк. Капкана залізничий дворець в Рівнім ще був у руках большевиків. Їм на відмогу приїхали два ешелони (16/І). З Житомира дня 12/І доносили: В місті спокійно, варту несе українське військо.

На Поділлі. В революційний комітет шляхів України поступила резолюція 6 й 8 українських полків, які стояли у Винниці. Салдати сих полків заявили, що вони постановили твердо захищати Україну від навали большевицького війська та не відступлять до тієї пори, поки хоч один салдат-большевик зостанеть ся на території Української Землі (6/І).

На Київщині. Захоплення міста Черкас большевиками, що призначало ся на 8/І, не здійснило ся. Український „курін смерти“ не допустив до большевицького виступу (11/І).

На Полтавщині. „Роб. Газ.“ з 11/І повідомляла: Протягом останніх днів Полтава тероризувала ся нападами „большевиків“. Тепер салдатська секція полтавської ради робітничих і салдатських депутатів узяла охорону міста в свої руки. Грабунки й насильства над громадянами припинили ся. Та сама газета з 12/І доносила, що в Полтаві загальний погром. Варті нема кому нести. Прохають негайно прислати надійне військо. Дня 16/І таж газета писала: Большевики готовлять ся до цілковитого захоплення Полтави. Вони організують в місті большевицький совіт робітничих і салдатських депутатів, розкидають свої проклямації. З Харкова хочуть большевики послати своє військо на Полтаву. На 19 січня вони назначили термін захоплення міста. — В Ромен прибули матроси-большевики. 18 полк дуже піддасть ся агітації большевиків.

На Катеринославщині. По відомостям з Катеринослава там ішли криваві бої між Українцями й большевиками. За-

лізничий дворець переходив з рук до рук. Телеграфічне подучення перервано (11/І). Отаман гайдамацького куріня Єременко телеграфував, що Катеринослав у руках большевиків, яких було там до 15.000. Гайдамаки, до 1000 чоловік, окопали ся під містом. У них були кулемети й артилерія (16/І). На селянським зїзді, який відбув ся в Катеринославі при кінці січня, виявило ся повні вороже відношення селян до большевицьких насильників, що своїми грабіжницькими ревізіціями добирають ся й до сіл. Зїзд прийняв резолюцію українських соціалдемократів про підтримання Української Народньої Республіки. Делегати селянського зїзду були в полку Орлика, який свого часу підтримував большевиків і через своє становище поміг їм запанувати в Катеринославі. Після звідомлень делегатів селянського зїзду полк постановив: „Вітаючи зїзд, рішуче піддержувати всіма засобами всі постанови, ухвалені зїздом, щоб захистити всі здобутки революції в Українській Народній Республіці, передаючи їх до закріплення в Українські Установчі Збори“ (6/І).

В Харкові большевицький гарнізон у січні зменшив ся. Там стояло всього 2000 червоногвардійців і 500 матросів. Ждали приїзду Криленка й командуючого військом московської округи салдата Муралова. Командантом Харкова став матрос Контунков. Штаб матроського відділу містив ся на залізничім дворці. Червона гвардія перебувала в будинку „Саламандри“.

Довкола Бахмача. Революційному комітету шляхів України донесли, що відділ большевицького війська, посланий большевиками з Брянська для захоплення ст. Бахмач, після переговорів з представниками українських полків біля ст. Зерново вернув ся назад у Брянськ (17/І). Комісар Бахмача повідомив, що там панують банди червоної гвардії. З Корнева туди йшли ще два ешелони большевиків (12/І).

До справи помочи Українській Народній Республіці.

Та й розгуляли ся большевицькі банди по Україні. Як вони „самоозначують“ свої кишені добром України, як руйнують її гірше Татарви, про се писали ми вже багато у „Вістнику“. Большевицьку грозу для України малює і отсей поклик Українського Правительства, розісланий іскровим шляхом з його тимчасового осідку—Житомира, який за кордоном став відомий з донесення бюра Вольфа з 18 лютого. Ось він:

„До всіх! Ви читали іскрові вісти й часописи російських большевиків, в яких вони говорять, що вони воюють з ненависною Ц. Радою, яка не хоче признати власть большевиків, а не з українським народом. Не вірте тому! Се лише маска, скрита причина. Не зважайте на слова большевиків, а дивіть ся на їх діла в нашім краю! Ще перед двома місяцями говорили скрізь в Росії про Україну яко про оазу в російській пустині. В нашім краю був розмірно порядок. Радість, гордість і повага огортали нас перед нашім першим народнім парламентом, Ц. Радою, яку вибрав сам український народ. Ми старали ся не нищити, але відбудувати собі самі на руїнах війни наш край. Большевики в Петрограді, Москві й инших російських містах з задрістю і ненавистю дивили ся на поступ Українців. Та се була мала причина. Головною причиною їх задрісти було природне багатство України на збіже, цукор і все инше, що наш Рідний Край видав з себе. Се стара, історична звичка захланного, ненаситного московського народу, нашого поневольника, нас грабити й висисати.

Носителі большевицьких ідей не різнять ся нічим від царських посіпак і визискувачів; вони топчуть колишні права й вольности не-російських країв бувшої російської імперії, продовжують грабіжки царату. Чому большевики

граблять лише саме в нас на Україні? Чому напр. не в Донеччині, де також є багато запасів збіжа, а по большевицькому розумінню зібрані там самі контрреволюціонери? Се-ж ясно: Донська область заселена в більшій частині Москалями, тому її щадять, будь вона революційна, чи реакційна. А українська територія — се українська земля, заселена українським народом, тому треба її високуювати, хоч вона зорганізувала ся як соціальна й демократична республіка.

Ви, чужинці, які дотепер нас не знали й до яких сьогодні наш голос лише тяжко доходить, розумійте нас! Тепер бачите ви правдивий характер большевиків. У Харкові, Полтаві, Катеринославі й Києві тепер убивають і палять. Кожного Українця, який брав участь у соціальної революції, щоб підперти нову волю нашого краю, переслідує, витягає з хат і розстрілює червона гвардія. Читайте самі, як нам не вірите, що большевики самі пишуть в своїй власній газеті, петроградській „Правді“ з 18 січня. Там стоїть: „Уряд комісара для засобів поживи й видобуття їх на українській області поручено народньому комісарови Лукановському. Весь технічний апарат, як залізниця, стаційні комісари, агітатори й летучі ревізійні відділи дано йому до розпорядження. По селах і економіях величезні запаси збіжа, в заводах на Україні є маси пукру, на стаціях повно вагонів камінного вугля. Та на жаль стан залізниць в страшнім стані: курсько-московська залізниця напр. може перевести тепер денно лише 115 вагонів замість передтим і нормально 1.500. Залізничні вузли забиті. Се все треба поліпшити. Наші комісари, які організують по селах безробітних, мають багато труда з українськими сільськими комітетами, які не хочуть видати збіжа“.

Чужинці, чи знаєте ви, що то значить мати большевицьку ревізійну комісію на селі та в яким стані вона село полишить? Все новими бандами надходять вони. Вони стоять під командою соток шпіонів і жандармів старого правительства, які тепер без зайняття й які звикли за царату нищити невинних, безборонних людей. Вони продовжують своє ремесло й ширять горе та пекло в нашім краю, що не має другої вини, лише що він плодючий, свободолюбний і миролюбний.

Чужинці, що живете вільно на землі своїх батьків, вислухайте та зрозумійте нас! І ми боремо ся за нашу соціальну вільність, за рятуюнок наших жінок і дітей і за право нашого самоозначення, яке вони хочуть вирвати нам з рук. Чужинці, ширіть се, як ви є приятелями правдивої соціальної й демократичної волі, і посилайте у всі краї, де нема реакційних і анархістичних робітників, які-б спиняли, щоб вислухано голос правди й волі! Українська Центральна Рада“.

З огляду на розпучливе положення України звернула ся українська делегація в Берестю через німецьке правительство з таким закликом до німецького народу:

„До німецького народу! 9 лютого с. р. ми в глибокім і гарячім бажанню жити в мирі й приязні з сусідніми нам народами—підписали мировий договір з чотирма союзними державами, щоб покласти кінець братовбійчій війні й об'єднати всі наші сили коло одної мети створення форм нашого власного самостійного державного життя. Але радісна вістка з 9 лютого, на яку так дуже чекали працюючі маси нашого народу, не принесла нашому краю мира. Ворог нашої свободи вдер ся до нашого Рідного Краю, щоб ще раз, так само, як перед 254 роками, огнем і мечем поневолити український народ. Російські большевики, які перед місяцем розігнали загально-російські Установчі Збори в Петрограді, що складали ся майже виключно з соціалістів, розпочали тепер, як вони кажуть, „святую“ війну проти соціалістів України.

„З півночі вривають ся в наш край наемні банди червоної гвардії. Вони об'єднують ся з російськими салдатами, що втікають з фронту, та з увільненими злочинцями. Під умілим проводом бувших поліцаїв і жандармів намагають вони на наші міста, розстрілюють мужів довіря та провід-

ників публічної думки й накладають на населення контрибуції. Вони лишають знищені й палаючі в пожежі міста, щоб іти далі шукати нової поживи. Ся варварська інвазія нашого північного сусіда поставила собі ще раз за ціль, як се було вже колись у нашій історії, під нібито „святими“ приводами знищити самостійність нашої держави. Дійсні й останні причини її лежать у неблагогородних замірах і махінаціях тих, які мають інтерес бачити Україну в анархії, як також і тих, що змагають до повернення старого режиму.

„Ми заявляємо перед цілим світом, що петроградські комісари брешуть, коли вони говорять про повстання народу на Україні, що вони брешуть, коли вони називають Ц. Раду, парламент Української Народньої Республіки, яка складаєть ся з українських соціалістів і перевела далекоюягли соціальні й демократичні реформи, радою буржуазії. Петроградські комісари, що тільки на словах твердо боронили добробуту України, Польщі, Курляндії й інших народів, уживали в Берестю гарних поз, щоб відтягти з фронту решту російського війська для того, щоб таємно кинути його проти України з тим наміром, аби нас ограбувати, забрати запаси збіжа на північ і поневолити наш край.

„Тепер, коли після чотирьох років упав твердий мур, що розділяв нас від наших західних сусідів, ми підіймаємо наш голос, щоб заявити про нещастя нашого народу. Ми бачимо, що плоди нашої молоді революції в небезпеці, й боїмо ся за нашу тільки-що здобуту свободу. Криваві сутички з російськими бандами трапляють ся щоденно. На Волині та в інших пунктах ми стягаємо нові сили, щоб виступити проти все напливаючих з півночі ватаг.

„У сій тяжкій боротьбі за наше існування ми шукаємо поміч. Ми глибоко переконані в тім, що люблячий спокій і порядок німецький народ не зостанеть ся байдужим, коли він дізнаєть ся про нашу нужду. Німецьке військо, що стоїть з боку нашого північного ворога, має силу, щоб нам допомогти й своїм втрученням охоронити наші північні межі від дальшого вдирання ворога. Се є те, що ми мали сказати в тяжкі години, й ми певні, що наш голос буде почутий“.

Поклики України до німецького народу не лишили ся без відгону. Вже вечірне звідомлення німецького генерального штабу з 18 лютого зазначило, що закликані Україною на поміч в їх тяжкім бою з Москалями німецькі війська рушили на схід зпід Ковеля. Спійсно машируючи, багато послугуючи ся залізницями й тягаровими автомобілями, німецькі війська в короткім часі вичистили з большевицьких банд майже всю Волинь. Місто за містом переходило в управу Української Центральної Ради, яка зараз привертала скрізь лад і спокій, отже в Луцьку, Новгороді Волинським, Сарнах, Рівнім, Дубні, Острозі, Кремінці, Шепетівці, Житомирі, Бердичеві, Хвастові, Казатині, Річиці (в горі над Дніпром) й т. инш. В Новгороді Волинським і Житомирі українські війська злучили ся з німецькими, в інших містах почали відразу творити ся з Українців-воєнків українські дивізії. Німецьке воєнне звідомлення з 2 марта принесло вістку, що українські і саксонські війська увільнили Київ. Вище на півночі німецькі війська прогнали Москалів з Гомеля.

Також австро-угорська армія під командою фельдмаршала Бем-Ермолі вступила в межі України. 25 лютого з'явив ся комісар для подільської губернії др. Степура й штабовий офіцер головнокомандуючого південно-західного фронту майор Николаїв у команді 54 австро-угорської дивізії з заявою, що вони з недостатчі всякого звязку з Українською Центральною Радою прийшли просити в імені українського народу військової помочи Австро-Угорщини проти насильств, злочинів і розбоїв большевиків. Обидва відпоручники підкреслили, що вони просять в імені усього українського населення. В акції австро-угорських військ, котрі увійшли в межі України й зайняли Хотин, Камінець Подільський і Проскурів, беруть також участь Українські Січові Стрільці.

В справі помочи Німеччини Україні у вичищуванні її з большевицьких банд зазначив державний канцлер Німеччини

гр. Гертлінг на засіданню Райхстагу 25 лютого, що похід німецьких військ на схід має тільки на цілі забезпечити собі овочі заключеного з Україною миру. Міродатним було тут прошенне помочи з боку Українців помогти їм завести в краю лад, який нарушили большевики. Так само австрійський президент міністрів др. Зайдлер заявив 28 лютого в палаті панів, що Австро-Угорщина не може відмовити помочи Україні. Монархія бере через те участь в акції, яка не має нічого спільного з воєнною акцією, яка навіть не має ніякого політичного характеру, але яка є виключно актом попрошеної з другого боку й даної в добрім власнім інтересі суєдської правної й адміністраційної помочи.

Поспішили на поміч Україні й полонені-Українці. Українська Громада полонених офіцерів табору Ганн-Мюнден, вислухавши поклик української мирової делегації в Берестю, постановила одногосно йти на оборону волі й добробуту Рідного Краю. Зальцведельська Українська Громада ухвалила з одушевленням: „душу й тіло за Вітчизну-Україну покласти“. Такі самі ухвали запали й в інших таборах. Виконуючи волю Народнього Правительства, генерал Зелінський приступив 13 лютого (н. ст.) до формування відділу з полонених Українців, який складається з 300 козаків офіцерів і 6000 козаків салдатів. Відділ ділиться на 6 курнів піхоти, 3 батерії по 4 гармати й 36 пулеметів. Військові частини з полонених-Українців почали формувати ся в околиці Ковля.

Перед відїздом козаків полонених на Україну видав представник пруського міністерства війни ген. Фрідріх таке прощальне слово:

„Браття і козаки Вільної України!

„З нагоди заключення миру наших обох тепер заприязнених держав вислав я мої найсердечніші бажання вам, козаки, котрих я відвідував часто в таборах в Раштаті, Зальцведелі й Вецлярі. Я мав нагоду два рази особисто говорити з вашим паном ген. Зелінським, як також підпоручником Сиротенком, і особисто сердечно подати руки иншим панам офіцерам штабу ген. Зелінського. Я побажав їм від серця, яке щиро беть ся для добра Вільної України, здоровля, щастя і успіху. На жаль, не міг я кождому з вас, любі козаки й товариші, сказати се особисто при вашім відїзді з Німеччини. Я подаю вам, любі Українці, сим шляхом мій прощальний привіт:

„Я знаю, товариші, яка гаряча любов є у вас до вашої Батьківщини, і я певний, що ви всі, кождий на своїм місці, совісно й вірно вивоните те, чого ваше Правительство від вас жадатиме. Візьміть від вашого приятеля раду в дорогу: Залізна сила, непохитна воля, вірний послух є найбільшими приятелями козака! Тільки при їх помочи може козак доконати найбільших діл. Що се є правдою, то бачите ви на німецьких жовнірах, які ось вже четвертий рік ідуть від побіди до побіди. Коли ви, козаки й товариші, будете завжди памятати про се, то ви поконаєте большевицьких розбишак, що рабують і нищать вашу любов Україну, освободите свою Батьківщину й окрасите ваші прапори давньою козацькою славою. Ви принесете своєю побідою вашій Батьківщині, вашим браттям і сестрам щастя та свободу.

„Ще, правда, багато тяжкого труду перед вами, але памятайте слова вашого великого Шевченка, котрий кличе вас у своїм „Заповіті“:

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кровю
Волю окропіте.
І мене в сімї великій,
В сімї вільній, новій
Не забудьте помянути
Не злим, тихим словом.

„Козаки, сповніть його заповіт, і сонце щастя осяє вас.

„Але прошу вас сьогодні при прощанню, не забувайте й ваших приятелів у Німеччині, памятайте про німецьких

братів і сестер, у котрих ви були під час свого побуту в Німеччині. Дечого навчили ся ви у нас, що стане вам в пригоді на вашій Батьківщині, що принесе вам користь.

„Українське й німецьке правительство заключили між собою мир і дружбу. Також ви, товариші й козаки, і я завжди були приятелями. Тому всім вам кажу від щирого серця: „Щастя Боже! Хай живе Вільна Україна во віки й віки!“

Також з фрайштадського табору виїхав перший курінь козаків-полонених до Володимира Волинського.

Мир з Україною перед парламентами центральных держав.

(Продовженне)*].

22 лютого забрав у віденським парламенті слово др. Евген Левицький, що назвав обуренне Поляків штучним, бо-ж усі фактичні передумовини його відпадають. Холмщина під історичним оглядом українська земля, під етнографічним має українську більшість. Так само стоїть справа з Підлассем і Поліссем. Коли з польського боку наводять ся інші цифри, то вони походять з часу австрійської окупації, коли або Москалі забрали з собою українське населення або прогнали його австро-угорські війська, коли австро-угорська управа пішла зовсім на руку польським планам, а генерал-губернатор заспокоював, що все стало ся, щоб Холмщина лишилася при Польським Королівстві. Ще не підписано берестейського договору, а вже відбули ся у Львові демонстрації й проголошено нову орієнтацію. Поляки хочуть сгати далеко на схід і сподівали ся, що дістануть не тільки Холмщину, але й Волинь, а навіть Поділля і всі землі аж по Чорне море. Посол Дашинський потвердив те в своїй промові. Великі держави Європи згодили ся на формулу без анексії, а тільки Поляки, яким зроблено дарунок, за котрий пролили кров осередні держави, не хочуть зректи ся анексії. Се польська мегаломанія. Милить ся др. Вінтер, коли він сподіваєть ся чогось від російського соціалізму, бо російський соціалізм се тільки зверхня форма, а внутрішня істота Москаля се анархія. З огляду на виводи з славянського боку бесідник стверджує, що Українці не є жадними васалами Німеччини, а тільки її союзниками. Україна була першою державою, яка заключила мир, Україна є основницею мира й вона не бажає нічого иншого, як тільки можливости самій розвивати ся.

Того самого дня промовляли ще три польські послы. Др. Дембінський в справі польсько-української межі сказав, що її установить Польща й будуче Українське Правительство. Инакше стало ся, як гадали Поляки. Військова управа люблінського генерал-губернаторства прилучила Холм, Грубешів і Томашів до Польщі. Сим сповнено бажання, яке походило з серця Поляків. Тим більше можуть сподівати ся Поляки, що й Українці будуть мати вирозумінне для сього. Бесідник буцім-то бажав Україні повного щастя і повождження, але просив застановити ся, чи схоче Україна переймати безпосередно спадок царської Росії й починати своє державне життя дідичним гріхом. Від польської держави залежить управити граничне питання між Україною і Польщею. Але Поляки не хочуть бути окружені, хочуть мати світло й повітря. Була-б се дуже сумнівна річ, колиб скрізь почали торгати історичні права. Розвиток подій мусить піти тим шляхом, щоб кождому стала ся справедливість. Бесідник домагав ся, щоб на Україні не нарушено католицьких інтересів. Вшехполяж др. Гломбінський заявив, що П. Рада висловила ся за тим, щоб Поляки зявили ся в Берестю, а гр. Чернін висловив ся проти того. Українці відібрали польським земельним власникам на Холмщині землю. Селянам сказано, що коли вони хочуть посідати панські землі, хай заявлять ся за Україною, а коли не хочуть їх мати, то за Польщею. При такім стані справи чого можна жадати від плебісциту? Др. Тертіль по доповняючій інтерпретації надіав ся ще дальших уступок і сказав, що Українці мусять ще дальше подати ся назад аж до справедливої межі.

*] Пор. ч. 8.

На засіданню головної комісії берлінського Райхстагу 19 лютого державний секретарь др. Кільман заявив, що поведіння російської делегації в Берестю перейшло найгірші побоювання та зробило заключення миру з Росією неможливим. Особливо характеристичним було поведіння Радека (Поляка), який відкрито заявляв, що про якусь уступчивість супроти центральних держав не може бути й мови. Перебіг переговорів показав, що й Троцький не думав серйозно про повернення миру. 18 лютого скінчило ся перемир'я і наступив стан війни. Централістичні насильства большевиків супроти Фінляндії, Естляндії й Ліфляндії та крики про поміч з межуючих з Німеччиною країн примушують її подбати про повернення в них спокою й ладу. Нове вступлення Німеччини у війну витверезить Петроград і зміцнить нахил до миру. Німеччина готова ще й сьогодні заключити мир, який відповідав би німецьким інтересам. З німецької миролюбности повстав мир з Україною. Національна думка здобула на Україні міцний ґрунт і національна свідомість там представляє гарний і величній малюнок. Українська державна ідея полишить ся завше важним чинником в життю Росії. Україна є багатою країною з великими запасами сирівців і засобів поживи. Сі господарські огляди грали, розуміть ся, найбільшу роль при заключенню миру. Для будучности матиме довготривалу вартість та обставина, що центральні держави перші навязали зносини з новою державою. Саме той, хто вважає правильним утримання добрих відносин до сходу, мусить радісно привітати порозуміння з Україною яко перший крок в тій справі. При установленню кордонів нової державної території повстали труднощі щодо холмської губ. Україна піднесла жадання щодо сього краю з найбільшою енергією, так, що була небезпека, що між центральними державами повстане якесь затемнення відносин. Поляки почули себе враженими розв'язкою сеї справи, що й можна було передбачити. З другого боку не можна було взяти на себе відповідальности за розбиття переговорів з Україною. Австрійський голова міністрів висловить ся докладно в сій справі в парламенті. Він також зазначить, що всі точки договору творять непорушну цілість. Запаси на Україні більші, ніж Німеччина може вивести. Про доставу заключено точні договори так, що Німеччина матиме користь з заключеного договору ще в біжучім році. Голова міністрів Зайдлер має також сьогодні підкреслити, що холмська губ. не припадає просто Україні, але що межі має установити мішана комісія, беручи на увагу етнографічні відносини й бажання населення. Ся мішана комісія буде складати ся з представників держав, які заключили договір, і Польщі. Державний секретарь скінчив зазначенням, що він вважає сей мировий договір корисним, і просив комісію признати його.

В дебатах, які почали ся по промові Кільмана, забрав слово член центру Гребер і заявив, що при переговорах повинні були-б взяти участь і Поляки. Тоді не зайшло-б те, що Холмщину віддали Україні. Тепер потрібні додаткові точки в договорі з Україною, щоб польські частини Холмщини увійшли туди, куди вони належать. З виїмкою сього пункту він згоджуєть ся на мировий договір. Посол Зейда (Поляк) підніє відомий протест Поляків проти прилучення Холмщини до України та скаржив ся на те, що представників Польщі не допущено до участі в мирових переговорах. Незалежний соціалдемократ Ледебур жадав предложення державного акту, на підставі якого німецьке правительство мало право заключати мир з Україною, складовою частиною російської держави. Досі було се можливе лише у відношенню до держави, з якою провадили війну, отже в данім випадку з Росією, а не з Україною.

Член партії поступовців Навман поставив питання про державно-правні відносини на Україні. Оскільки він знає, нема ще жадної української конституції, є лише її проєкт. Хоч Установчі Збори й існували, але полишили дуже незначні сліди. Чи можна заключити якийсь договір з групою осіб, се питання. Коли захотіли-б нагло змінити польську політику, усталену прокламаціями двох цісарів у падолисті

1916 р., та зробити відбудову Польщі залежною від поведіння Поляків, то се зробило-б зле вражіння. Нарешті промовець питає, які великі можуть бути запаси хліба на Україні. Соціалдемократ Давід заявив, що він не поділяє сумнівів посла Ледебуря щодо заключення мира. Гр. Вестарп сказав, що він відчуває незакаламучену радість, що торкаєть ся мира з Україною. Йому здаєть ся сумнівним, чи потрібно наново починати переговори щодо прилучення Холмщини по заяві австрійського міністра президента. Німеччина мусить поводити ся в сій справі дуже стримано. Посол Фішбек заявив від імени партії народніх поступовців, що з радістю признає мир з Україною. Розумієть ся, було-б ліпше, колиб пощастило осягнути порозуміння з п. Троцьким. Але коли його поведіння зробило се неможливим, то бесідики вітає мир принаймні з частиною Росії та сподіваєть ся, що через мировий договір з Україною, в яким передбачено також право самоозначення для деяких частин Холмщини, будуть взяті під увагу також і справедливі жадання Поляків.

Відповідаючи промовцям, державний секретарь Кільман заявив, що Поляки не могли взяти участі в мирових переговорах з Україною, бо мир заключено дуже швидко. Та обставина, що большевики посилають такі значні сили на Україну, є вже доказом того, що там є засоби поживи. При остаточнім усталенню кордонів візьметь ся під увагу повіти з польським населенням. Передовсім потрібно було забезпечити мир, а не робити його сумнівним задля холмської справи. Троцький виступив проти Ц. Ради лише тоді, як вона почала провадити українську, а не московську політику. Непевність щодо сталости Українського Правительства не могла спинити заключення миру, бо в иншій випадку взагалі не прийшло-б до миру. В урядовій політиці супроти Поляків не наступила жадна зміна. Права Поляків є предметом нарад і договорів з Україною. Др. Кільман вважає мир з Україною попередником миру з цілою Росією.

На сім скінчено обговорення політичного боку мирового договору з Україною.

При першій читанню мирового договору з Україною в Райхстагу 20 лютого державний секретарь др. Кільман в початку своєї промови заявив, що українська держава, яка повстала тепер на руїнах бувшої російської держави, була завдяки своїм природним багатствам найважнішою складовою частиною Росії. Коли представники України побачили, що петроградський кабінет не провадить щирої миролюбної політики, постановили заключити мир, не бажачи покутувати гріхів царизму. Мирові переговори з Українцями були не легкі, бо вони ставили територіяльні жадання, які тяжко було задоволити. Відмежування від Росії довело ся полишити на пізнійший час по переговорах з правлячими російськими кругами. Нас обходила лише східна границя, яка викликала таку гостру критику з боку Поляків. Справа заключення миру була для Німеччини дуже важна, але ще важніша вона для придунайської монархії, бо для Німеччини є вона лише заграничною справою, а в Австро-Угорщині вона нарушує і внутрішні відносини. Що мир з Україною заключено так, як його заключено, стало ся через те, як про се вже говорив і голова міністрів Зайдлер у віденській парламенті, що при дальшій відсувенню холмської границі на схід мирові переговори могли-б бути розбиті ся. А се осудила б переважаюча більшість німецького народу. Польських інтересів при заключенню миру з Україною не забуто. Шляхом пізнійших переговорів осягнуто, що параграф про остаточне усталення кордону дістав досить широке толкування. При сім візьметь ся під увагу у великій мірі етнографічні відносини й жадання місцевого населення. В комісії, що буде займатися розмежуванням, візьмуть участь представники й польського народу. Українська делегація мабуть з особистих зносин у Відні й Берліні переконаєть ся, що за відкриті й щирі відносини до центральних держав недорого буде заплатити й деякими територіяльними жертвами на спірнім кордоні. На Україні є багато хліба й паші,

що стане у великій пригоді для центральних держав. Міровий договір з Україною містить в собі як правні управління відносин, так і торговельні договори з Україною. Мир з Україною не буде перешкодою до миру з Росією, а навідворіт є єдиним засобом примусити правительство Троцького до миру.

(Кінець буде).

Як виглядає просвітно-організаційне життя в українському таборі у Вецлярі.

(Кінець)*.

Саме тоді, як „Генеральна Рада“ (сойм) не могла виробити собі впливу на організаційне життя в таборі й не буда в силі стати начальною таборовою властю, (в місяці червні) творить ся нова власть „Генеральна Старшина“. „Генеральна Старшина“ мала бути таборовим правительством. Тут були: кошовий отаман (яким міг бути тільки голова Просвітнього Виділу), отаманний писарь, канцлер, скарбник, підскарбник і т. д. Склад досить скомплікований і невиразний, тому пізніше зроблено його простішим, а то: голова, заст. голови, писарь-скарбник й референти від організацій, яких вибирала кожда організація по одному. Але та сама недостача начальної власти, яка була у „Генеральної Ради“ та спричинила її упадок, зіпхнувши сойм до ряду звичайної організації (а не закондатної власти), повторюєть ся і в „Генеральній Старшині“, бо хоч „Генер. Старшина“ мала назву таборового правительства, всеж-таки головна начальна власть була поза табором, в т. зв. Просвітнім Виділі. Вже те, що в „Генеральній Старшині“, де референтів вибирали організації, члени Просвітнього Виділу без вибору були членами „Ген. Старшини“ й важніші ухвали поодиноких організацій, як і „Ген. Старшини“, мусіли бути санкціоновані „Просвітнім Виділом“, — стало відчувувати „Просвітний Виділ“ від таборових товариств.

Тому то члени таборових організацій, упоравши ся з реформою в себе в середині товариства, взяли ся до начальних властей. Перш усього зайшла потреба реформації таборового правительства, т. зв. „Генеральної Старшини“. Виходили з того, що коли „Генер. Старшина“ є таборовим правительством, тобто коли вона є начальною властю в таборі, тоді сеї власти не може мати „Просвітний Виділ“ поза табором. Кінець кінців скінчило ся тим, що управи всіх організацій зложили з себе з початком листопада тимчасові установчі збори з трьох-місячним існуванням, вибрали споміж себе також на 3 місяці правительство — Генеральну Старшину, головою якої став полонений. Таким способом власть і організаційний провід опинили ся в руках таборового правительства — „Генеральної Старшини“. На рисунку виглядає воно так:

Від 1915 до 1916 (листопад)	Від листопада 1916 по сьогодні
Просвітний Виділ	Уставодавчі збори, тепер Народня Рада (парлямент)
Генер. Рада	Генеральна Старшина
Генер. Старш.	Генеральна Старшина
Таборові організації.	Таборові організації.

Як бачимо, то після реформації „Просвітний Виділ“ яко влада або організація для табору перестала існувати, а члени „Просвітнього Виділу“, оскільки були членами таборових організацій, користували ся такими правами, як і всі інші. Склад нової „Генеральної Старшини“ був такий: голова „Г. Старшини“ (який заравом є і головою табору), секретарь, який є й рівночасно заступником голови, референт для зносин з командатурою (німецькою таборовою владою), скарбник і по одному делегатови з кождої організації.

Нова таборова управляюча влада „Генеральна Старшина“ вже на самім початку свого існування мала побороти багато трудностей. Між иншим на неї з управляючою владою „свої“ таки вказували, де лише могли, як на велику небезпеку для дальшої таборової праці, а тим більше проводу тієї праці, їй приписувано недостачу й невмілість самоуправи і т. ин. Одначе

при помочи таборових організацій, які зуміли пошанувати свою виборчу владу, вже по двох місяцях своєї праці „Г. Старшина“ вивязала ся, як слід.

За неї таки вже при кінці 1916 р. повстають з „низу“ дві могутні таборові організації: т-во „Січ“ і т-во „Самостійна Україна“. Т-во „Січ“, яке заклало з початком (2) листопада 3 чоловік з чотирма точками статуту, вже на 14 грудня мало одну сотню, для якої патроном вибрано Союз визволення України. Ніяка організація до того часу не виказала такої дисципліни, яку мала „Січ“. Кождий, хто на 1 мінуту спізнився, йшов до свого виборного сотника просити вибачення. Що тижня робило т-во „Січ“ січові вправи зі співом і музикою, а крім того раз в тижні устроювало т-во сходи, де були реферати, декламації, співи з музикою і т. ин. Завданням т-ва „Січ“ є виховати національно свідомих людей, здорових душею і тілом.

Друге т-во „Самостійна Україна“ взяло на себе ширити просвітню працю по робітничих командах. І т-во називаєть ся „Самостійна Україна“ не тому, що тільки ся організація бажає самостійности України, але се стало ся більше випадково з огляду на робітничі команди. До т-ва „Самостійна Україна“ належать тільки виборні члени таборових просвітних товариств, яких затверджувала або ні „Генеральна Старшина“. Діяльність „Самостійної України“ починаєть ся вже з початком найближшого року.

Коли в попередніх роках (1915 і 1916) ціла просвітна робота, виключаючи пресу, обмежувала ся лише на табор, то вже в сім році переносить ся вона на робітничі команди, на яких находить ся 11.000—12.000 полонених. 28—52 членів т-ва „Самостійна Україна“ йдуть з команди на команду, навязують з полоненими розмову, виголошують реферати й мають читання, а то й так оповідають, що чувати вдома та в світі. На робітничих командах бачили полонені, що в таборі товариства дбають про них тут на чужині. Тому почали писати до „Генеральної Старшини“, щоб їм прислати мужа довіря (члена „Сам. Укр.“). З незалежних від Української Громади (як названо табор) причин годі було вислати більше членів С. У. на робітничі команди. Хоч робітничих команд є досить багато, всеж-таки вдавало ся відвідати кожду бодай раз або два на місяць.

Забравши кілька книжок, лишав муж довіря їх на робітничій команді, щоб прочитали. Недовго тривало, а з робітничих команд стали слати листи за книжками: то за Кобзарем, то за Саадатською Душею, то за Біблією і т. ин. Показала ся потреба заснувати мандрівні бібліотеки. Добирало ся 5—10 книжечок, вязало ся в маленьку бібліотечку й висилало ся на 2—4 тижні на робітничі команди. Мандрівна бібліотека й далі мандрує по робітничих командах; від початку 1917 р. аж досі вислано на робітничі команди 1.126 мандрівних бібліотек.

До того по робітничих командах значно облегчила роботу теперішня російська революція, бо ті, що колись бояли ся української політики, тепер стали ближше до неї: замовляли книжки, часописи й читали їх. І як у квітні-маю прийшло ся збирати голоси (підписи) полонених на мандат для члена президії Союзу визволення України О. Скорописа-Іолтуховського на російські Установчі Збори, то хоч як був короткий час (ледви два тижні), серед рїжних труднощів вдало ся товариству „Самостійна Україна“ зібрати по командах зверх 3000 голосів.

Крім т-ва „Самостійна Україна“ відвідувало час від часу поблизькі робітничі команди „Т-во ім. М. Лисенка“. Чи то з концертами або й театральною виставою йшло т-во туди й ширило українську штуку, музику та спів. А нераз знову стягано сусідні робітничі команди в табор на театральну виставу. Треба зазначити, що в минулім році положило „Т-во ім. М. Лисенка“ дуже багато праці й дало слухачам як найкращі українські театральні штуки, як: Дорошенко, Бурлака, Суга. Театральних вистав на сей рік було в таборі 31, на робітни-

чий команді 2, концертів було в таборі 13, на робітничій команді 1, а 1 духовий концерт в місті Вецлярі в церкві. Не проминуло неділі чи свята без вистави чи концерту.

Та не лише на робітничих командах поширено просвітну й організаційну працю. В таборі також ішла та сама робота з більшим успіхом ніж за попередніх часів. Вже сама школа мала значно більше учеників ніж давнійше. 200—250 чоловік день в день ходили та слухали лекцій і вчили ся. Поширено також і шкільний плян, увійшло багато нових предметів. Що не в силі була дати школа, те доповнив курс для більше свідомих і розвитих під духовим оглядом, який і досі триває. Так само школи в лазареті та в інвалідів мали досить своїх учеників.

„Просвітна Громада“, яка так широко поставила роботу народньої таборової школи, розпочала рівночасно та збільшила свою діяльність по бараках і бльоках (через читання, реферати), устроювала політичні віча що другої середі. На перемену з „Просвітної Громадою“ улаштовано що другої середі (одної середі „Пр. Гр.“, другої „Воля“) також політичні віча, а крім того має т-во далі в себе реферати або читання.

Завдяки так широко поставленій просвітній роботі як в таборі, так і на робітничих командах т-во „Січ“ збільшало все свої ряди членами січовиками. Сотня за сотнею прибували й вже при кінці місяця листопада має „Січ“ близько 12 сотень, 1.173 січовиків. Нею управляє виборна отаманна старшина, яка складається з отамана, сотників і січового писаря. Січові сходи по четвергам відбуваються ся й до сьогодні. Січові вправи з кінцем літа припинено через пильну роботу. Січові вправи відбували ся все в супроводі оркестри, яка також і на сходинах „Січі“ грала січові марші й народні пісні. Крім співу й музики на сходинах виголошувало деклямації й реферати. Урочисто виглядали Шевченкові свята 9 й 10 марта, де „Січ“ виступила з гімнастичними вправами на площі при грі оркестри та в залі з січовим концертом (9/III), на яким співано січові пісні разом з музикою. В повний строк виступала „Січ“ на національним святі Відродження України, яке обходила Українська Громада табору Вецляр в серпні з приводу уконститування І. Секретаріату на Україні.

Відколи організаційне життя в таборі вступило на самостійний шлях, себто від часу, як організації поставили свою виборну начальну таборову владу „Генеральну Старшину“, відтоді показується серед полонених ще більше зрозуміння і зацікавлення своєю власною пресою. Купують часопись, пишуть частійше до неї, вступають численнійше в члени „Видавничого Т-ва“. Вже з кінцем 1916 р. виказує цілий ряд зібрань „Видавничого Т-ва“ бажання змінити назву часопису „Просвітний Листок“. З початком 1917 р. виходить вже „Громадська Думка“, яка виходить 6 разів на місяць, а далі 2 рази в тиждні. За перший піврік розійшло ся на самі робітничі команди поверх 20.000 примірників. Коли від 1 липня посилало ся на 607 робітничих команд „Громадську Думку“, то вже з кінцем минулого року нема команд, куди-б та часопись не заходила. Тому через часопись „Громадську Думку“ найгучіший куток робітничої команди звязаний з життям табору. Десятки листів надходять день в день до адміністрації з ріжними запитами та справами, так само й грошеві жертви на ріжні цілі. Бувають дні, в яких 300—400 марок надходить яко жертви з робітничих команд.

І „Генеральна Старшина“ за посередництвом часопису „Громадська Думка“ є все в звязі з робітничими командами. Всі ріжного роду справи, чи то скарги, бажання або запити поодиноких людей або й цілих команд, „Генеральна Старшина“, одержавши від них лист чи картку, зараз полагає чи то робить відповідні заходи в справі того й про вислід повідомляє в „Громадській Думці“ інтересованого. Через те в кождім числі часопису міститься ся урядовий куток: Від „Генеральної Старшини“.

З другим вибором „І. Старшини“ в лютім 1917 р. зайшли знову деякі реформи. Не все відповідний склад делегатів

до „І. Старшини“ був причиною, що на місце делегатів від організації до „І. Старшини“ увійшли референти, які вибирають ся вже незалежно від організації. „І. Старшина“ складається тепер з 9 членів, а то з президента, писаря, який є його заступником, референта до командатури, скарбника й п'ятих референтів, як: 1) референт від преси, 2) мистецтва й музики, 3) внутрішніх справ, 4) народнього господарства та 5) просвіти й віроісповідання.

Референтів, як і цілу „І. Старшину“, вибирає „І. Рада“, яка також перейшла в минулім році дуже великі зміни. А то вже самим правом вибору. „Генеральну Раду“ зроблено таборним парламентом, який названо „Народня Рада“. До „Народньої Ради“ вибори загальні, рівні, таємні й безпосередні. Вибирає кождий, хто є в таборі не менше ніж 2 тиждні і має 20 років. Хто має 21 років, уже може бути послом, як його виберуть. Табор розділено на 4 округи, які дали 40 послів. Незвичайно живий був виборчий рух і досить велика боротьба між кандидатами. В „Народній Раді“ стали два клуби, клуб Шагова (назва від голови клубу полоненого Шаго) й клуб „Воля“. До сього часу мала „Народня Рада“ дві сесії з перервами. „Народня Рада“ вибирає споміж себе „І. Старшину“, так, що кождий член „І. Старшини“ мусить бути передтим послом. „І. Старшина“ відповідає лише перед парламентом, „Народньою Радою“. Правління „І. Старшини“ мусить спирати ся все на парламентарну більшість. На парламентарних нарадах є також „галерея“ для публіки, яка досить численно сюди заходить.

Першу парламентарну сесію відкрито урочисто 25 червня. На деннім порядку були: 1) вибір президії „Народньої Ради“, 2) верифікація виборів, 3) звідомлення „І. Старшини“, 4) прочитання регуляміну засідання „Народньої Ради“, 5) основний закон для Української Громади. Початкові засідання тривали без перерви (крім обідньої пори й ночі) 9 днів, при участі великого числа слухачів. Цілий табор цікавив ся нарадами парламенту, які по кождім засіданню ходили в оповіданнях по бараках, в чайні або в „Українським Клубі“.

Тут вже в „Українським Клубі“ (торговельна спілка, яка повстала в 1917 р.) при українським борщі або капустах, яку доставляє „Сільський Господар“, нераз розтрясають кожді-сіньке слово декого з послів-промовців. Видко, „Народня Рада“ почала цікавити народ. Той народ, себто члени Української Громади нашого табору, старали ся за посередництвом своїх властей увійти в зносини з своєю рідною Україною, чи то підписуючи мандат Скорописови-Іолтуховському, чи то урочистим святим Відродження України з приводу утворення Ген. Секретаріату на Україні або жертвами на „Національний Фонд“.

Хоч як тяжко, а дає кождий свою лепту на піддержання українського руху там вдома, хоч здалека, а рад допомогти в боротьбі за долю свого народу. А треба зазначити, що хоч інших фондів було й є чимало (на волинські школи, сиріт, втікачів, пам'ятник і т. ин.), то найрадше давали й дають полонені свій зароблений феніг на „Національний Фонд“. І всі таборів товариства поставили собі за обовязок збирати на „Національний Фонд“, чи то в формі одноразового датку або місячної складки, знаючи, що він буде вжитий для їхнього власного добра вдома—на Україні.

Пилип Лисецький.

ДО П...

*Так!.. Це був ти дивний сон:
Ніч весняна, місяць, зорі,
Скрізь в безмежному просторі
Гармонійний утисон...*

*І в цю гарну ніч весни
Ми, кохана, в двоє з тобою
Утисали ся красою
Ночі, зірок, тишини.*

Так припадне все було;
Сяйвом місяця залиті,
В чарах сну стоять повиті
Гай і юри і село.

Тільки річка — вічний рух —
Пісню вічну співає.
І все лле, переливає
В сяйві зірок свій жемчур...

Там над берегом крутим
Ми сидім в двох з тобою,
Упиваючись красою
І чарівним шумом тим...

Нам здавалось: все життя
Буде мов ця ніч весною
Вицвєть наповнена красою
Без журби, без бороття.

Але це все був лиш сон!..
Дійсність сіра, немолма
Вже стояла під дверима,
Заглядала до вікон.

І ми й щастем не втілись,
Як вже щастє й проминуло...
Ми заплакали, зітхнули,
Прощались й розійшлись.

І в далекій стороні
Я в неволі, на чужині.
Ти-ж хоч й дома на Україні,
Але теж у самотині.

І не знаю, чи діждусь,
Доживу тої хвилини,
Що до Рідної Країни
Я з неволі повернусь?

Чи діжду ся я тих днів,
Коли нічо весняю
Буду слухати з тобою
Знов Кубані вічний спів?..

Полонений М. Капельгородський.

До відома всім полоненим Українцям.

До Союзу визволення України щоденно надходять листи від полонених горожан Української Народної Республіки з запитом: чи скоро почнуть ся виміна полонених, чому й досі полонених Українців не звільняють від робіт і не відсилають до дому на Україну, з якою осередні держави вже заключили мир, і т. ин.

Не маючи змоги відповідати на сї запити кожному полоненому зокрема, Союз визволення України подає до відома всіх полонених Українців ось що:

Мир поміж Україною й почвірним союзом осередніх держав, хоч уже й заключено, але він ще не ратификований (не затверджений верховною державною владою) в усіх державах.

До правильної формальної виміни полонених ще поки-що не прийшло.

Але тому, що мирового делегация Української Народної Республіки звернула ся до Німеччини й Австро-Угорщини з проханням прийти на поміч Українській Центральній Раді в запровадженню нарушеного большевиками й ріжними максималістами й анархістами спокою та ладу в українській державі, прохаючи пустити на Україну й тих полонених, що добровільно зголошуть ся стати в ряди оборонців свого Рідного Краю від усяких напасників і свідомих ворогів українського народу, Німеччина й Австро-Угорщина почали вже випускати полонених на Україну, але поки-що тільки з тих

таборів, де були зібрані самі Українці (Фрайштадт, Раштадт, Зальцведель і Вецляр) для ведення культурної й політично-національної роботи. В тих таборах формують ся відділи української армії по кілька тисяч людей, посилають туди полонених офіцерів-Українців для того, щоб вони перебрали військовий провід у свої руки й потім ті відділи відсилають на територію України, в околиці Ковля, Луцька, Володимира-Волинського й ин. На Україні армію з полонених Українців належно озброюють, відповідно переодягають і після короткої військової муштри посилають далі до розпорядження української державної влади, якою зараз є Українська Центральна Рада й Рада народніх міністрів.

Зголошувати ся до української армії з полонених можуть усі полонені-горожане Української Народної Республіки, що добровільно хочуть стати в її ряди, де-б вони зараз не були і до яких би таборів не належали. Для сього треба звернути ся до тих австрійських чи німецьких властей, в розпорядженню яких полонені знаходять ся, з виразною заявою, що вони хочуть вступити до української армії й просять, щоб їх негайно перевели до табору полонених Українців: в Австрії до Фрайштадту, а в Німеччині до Раштадту, Зальцведеля або Вецляру. Разом з тим про таке бажання треба сповістити й Союз визволення України, який зі свого боку буде старати ся допомогти полоненим Українцям перенести ся до українських таборів.

Ті з Українців, що до війни проживали десь поза межами України (в Сибірі, на Кавказі, в поволзьких губерніях і т. ин.), також можуть зголошувати ся і до вступу в українську армію і до повороту в Українську Народню Республіку загалом.

Та зголошуючи ся до української армії, кожний полонений Українець повинен добре розважити, що він робить. Зараз ціла Україна потребує помочи всіх своїх свідомих горожан, а поміч ту можна виявити в найпершу чергу лише міцною військовою дисциплінованою організацією, яка-б положила край всьому тому безладдю, яке зараз панує на Україні. З сих причин той, хто зголошуєть ся до української армії, мусить знати, що він повертає на Україну не для того, щоб як найскорше дістати ся до дому, а для того, щоб своєю силою захищати свій Рідний Край від руїни й безладдя, хочби довело ся в тій боротьбі й життє своє покласти. Всі, що повернуть ся на Україну, щоб боронити її, а потім не виконають як слід свого горожанського обовязку, покинувши українську армію або що, будуть уважати ся державними зрадниками й суворо будуть покарані.

Зрозуміла річ, що на кожному горожанини Української Народної Республіки лежить обовязок боронити свою дорогу Вітчину, але всі ті, що уважають власне своє життє і інтереси ціннішими ніж інтереси своєї молоді держави й добробут та волю і щастє українського народу, не повинні мати місця в українській армії і вони не мають права зголошувати ся до неї.

Поза сям в дану хвилю більше нічого не можна сказати в справі виміни полонених Українців. Як прийде до формальної виміни, себто як почнуть випускати з полону до дому всіх полонених без усякого поділу на свідомих і несвідомих, оповістить ся.

Реалізм в творах Леся Мартовича.

(З нагоди виходу помертної його повісти „Забобон“).

(Відчит, виголошений у Володимирі Волинським дня 19 січня 1918 на літературно-наукових сходах Української Учительської Громади на Волині).

I.

Поминаючи недавно видану повість Мартовича „Забобон“, ціла його літературна діяльність як на чоловіка з таким великим літературним талантом дійсно аж надто мала. Причини сього треба шукати в щоденних злиднях і тяжкій боротьбі за хліб насуцний, які відривали покійного автора

від властивої йому праці, — себто праці на літературнім полі. Який великий був талант Мартовича, видно вже хочби з цього, що вже тих кілька оповідань, які появили ся в ріжних часах за його життя, поставили його зараз в ряди перших наших письменників.

Його оповідання се артистичні перли, в яких мов у дзеркалі відбила ся душа нашого галицького селянина: його життє-буття, його злидні й ідеали. Автор незрівняний в представленню тої селянської філософії, яка стараєть ся на свій спосіб пояснити собі прояви суспільного життя. Коли хочете довідати ся, чому наш селянин не ходить до читальні, чому не посилає дітей до школи, чому не купує в своїй крамниці, чому не довіряє тим, що йому на вічах золоті гори обіцяють, — то спробуйте Нечитальника або й Гриця Баната, а вони вам оповідають. Що-ж таке „Мужицька смерть“, як не „...картина чорної безодні, що без кінця краю пожирає темних, несвідомих людей, які навіть зоглянутись не можуть, звідки падає на них непереможне лихо. Бездонне море убожества й горя виглядає на вас із сих сторінок, скупих на подробиці, але багатих внутрішнім життям; картку за картою розгортає перед вами автор спокійною, нетремтячою рукою велику книгу народного життя-бідуня“ — так говорить Євремів про Стефаніка, таке можна сказати й про Мартовича, який пішов слідом за Стефаніком, а вибрав тільки иншу форму, а то форму сатири. Читаючи Стефаніка, тільки сумуєш, читаючи Мартовича, смієш ся, а потім сумуєш, або на перемену: то сумуєш, то смієш ся так, як в життю дійсно буває. Мартович розповідає тим способом, що добуває з глибини селянської душі та з його селянської логіки все, що тільки потрібно, щоб читачеві дати вірний тип сучасного галицького селянина. А знав його покійний автор добре, бо живив ся з ним змалку: весь вік свій прожив серед них, обсервував його то в хаті, то на вічах і зборах, то в читальні або крамниці, то щоденно в адвокатських канцеляріях. І ми по більшій часті знаємо так само того селянина та його психологію, бо сільська стріха се або така наша або наших дітів мати, — отже не диво, що читаючи Стефаніка або Мартовича, дивуєш ся, чому нам самим не прийшла ідея щось подібне написати, чому ми самі не видумали Гриця Баната, Нечитальника або тих Смерівчан, що виливають свої жалі перед Стрибогом. Се-ж такі звичайні й такі добре знайомі нам люде, що ми по прочитанню мимоволі задумуємо ся, де то ми їх зустрічали, — в яким селі та при якій нагоді. Але коли ми так дивуємо ся, то рівночасно тим самим і оцінюємо вартість тих оповідань, бо в тім саме, як каже визначний російський критик Белінський, містить ся перша ознака дійсно артистичного твору, а рівночасно й ознака великого таланту автора. Того роду книжки схарактеризував дуже влучно в своїх „Думках“ Паскаль, кажучи, що найкращі книги є ті, читачі яких думають, що вони самі їх написали. — Мартович віддає свої спостереження, взяті з сучасного життя галицьких селян, так вірно, що ми свято віримо, що се образ, взятий з дійсности, а змальовує їх притім так артистично, що його оповідання більше походять на дійсність, ніж дійсність походить на себе. Так саме має виглядати реалізм в творах справжнього артиста, таким і є він в тих оповіданнях Мартовича, які відносять ся до селянського життя.

Нечитальник і Гриць Банат се не фантастичні особи, а дійсні, змальовані сим способом, що стають типами, значить, особами, які представляють собою тисячі інших, які почасти ще й донині живуть, а почасти, як Нечитальник, в міру духової еманципації нашого народу переводять ся. Мартович не ідеалізує селянина, противно, поминувши повість „Забобон“, підносить здебільша тільки його темні сторони, що цілком зрозуміле, бо-ж Мартович передовсім сатирик. Його типи дуже часто комічні, але в тім комізмі відбиваєть ся дух життєвого реалізму. Наведу тут от хочби тип Грицихи з оповідання „Мужицька смерть“ та її розмову з умираючим Грицем. Мартович мав великий хист вглянути

в трагізм селянської душі. Доказом сього нехай буде опис смерти Гриця або тип Гринька-злодія в „Забобоні“. Не знав Гриць Банат доброї долі на сім світі, чуєть ся навіть зайвим на сій землі і хоче умерти. Має ще тільки одно бажання, а то умерти так, як умирають й інші люде, одначе доля відмовляє йому й сього. Супроводжаючи Гриця на цвинтарь, ми боліємо над його трагедією, — але й не можемо здержати ся від сміху, коли згадаємо на Митра, як сей питаєть ся конаючого Гриця про нумери на лотерію, або коли згадаємо про тих жінок, які голосять так ревно за Грицем тільки длятого, що кожда з них нагадала собі свою журу, або коли представимо собі образ Грицевого сінка — малого Николку, як він безжурно їде собі заду за похороном на соняшнику тай поганяє заімпровізованого коника й тішить ся похороном тата длятого, що так багато людей походило ся. Читаючи се, ми мимоволі усміхаємо ся, але, як то кажуть, плачучи. „Сміх крізь сльози“ пробиваєть ся у Мартовича дуже часто й служить авторові до вірного вислову життєвої правди. Характер селянина, змальований таким, яким він в дійсности є, автор ні хвалить його, ні ганить, він тільки малує, уживаючи то білої, то чорної фарби. Одначе любить ся в темних кольоритах. Сіре, буденне життя селянина — се сюжет його оповідань, з буденщини схопив він одначе тільки типове та вивів її так артистично, що ми від тої прози, від якої в життю утікаємо, читаючи про неї у Мартовича, й очей своїх від неї відірвати не можемо.

Змалював нам Мартович і картини з життя інтелігенції, — одначе вони щодо артистичного оброблення в порівнянню з картинами з селянського життя — на мою думку зостають ся позаду. Характер їх переважно сатирично-гумористичний. Ближше приглянемо ся тільки тим типам інтелігенції, які нам представив покійний автор в своїй одинокій повісті „Забобон“. Сю повість позволю собі заналізувати докладніше.

Покійний автор викінчив ту повість ще в 1911 р. і тоді віддав її навіть до друку редакції „Літературно-Наукового Вісника“, одначе зажадав опісля звороту рукописи, бо хотів її ще раз переробити. Через хоробу не міг мабуть взяти ся до праці й повість лишила ся незміненою; редактор Володимир Гнатюк, який мав у себе оригінал ще в 1911 р., не зауважив тепер ніяких змін. Сі слова дуже важні для оцінки сього твору, до якого й сам автор мав деякі сумніви.

Др. Лука Муньса.

(Кінець буде).

Вісти.

Радославов про Україну. Болгарський президент міністрів др. Радославов у переїзді з Берестя до Болгарії висловив ся в розмові з кореспондентом „Neue Freie Presse“ про мир з Україною ось як: „Центральні держави заключили мир з дійсною державою, не з позірною державою, і мають інтерес в тім, щоб ся держава дійсно була тривка. Коли існування України буде наражене на небезпеку, центральні держави зроблять своє. Що вони зроблять і коли вони се зроблять, се покаже будучина. Большевики з певністю кинули озброєні банди проти України з тою цілю, щоб її покарати за те, що заключила мир, і щоб показати світу, що сей мир неважний“.

З приводу полагодження холмської справи. В 7 числі „Вісника“ в статі „Полонені Українці перед поворотом до дому“ сказано: „До визначених в поданім в попереднім числі „Вісника“ проєкті тридцятьох округ-земель треба тепер додати ще дві округи — холмську й підляську. Полонені з сих двох округ чим скорше повинні обіднати ся, бо їм може першим доведеть ся повертати до Рідного Краю, а там жде їх важка праця відпольщення збаламученого польськими ксьондзами темного люду“. Вповні поділяючи сї гадки, я стою за тим, щоб почин обіднання вийшов зпоміж полонених

Холмщаків українських таборів. Про рух Холмщаків у Фрайштаті не чувати. Про існування Холмщаків в українських таборах Німеччини дізнали ся ми з „Вільного Слова“, де за прикладом Холмщаків табору Дунасерадель на Угорщині видруковано протест проти польських претенсій до Холмщини (Червоної Русі) й Підляської землі. Автором дунасерадельського протесту є учитель-Холмщак Йосип Томчук. Під привітом холмському секретареві й проф. М. Грушевському підписав ся також Панько Починок, подільський учитель. Він же є головою нашої таборової української організації, скарбником Одаренко (Полтавець), секретарем і бібліотекарем М. Панас (Холмщак). З підписаних під дунасерадельським протестом Українців-Холмщаків участь в діяльності нашої організації брали тільки учителі Дурдовський, Панас і Томчук. Інші-ж „протестанти“ до нашої організації не належали, бачучи тяжке життя Холмщини від „зажондівлящих“, загубивши віру в те, що долю Холмщини колись поправить ся, що й для неї засвітить сонце колись в її темне віконце. Тепер же всі воскресли духом, сміливіше підносять голови й дивлять ся в ту будучність, яку викуємо нашими власними руками та власним хистом. Впав духом тільки учитель Петро Врона, бо його рідне гніздо село Отроч, котре зберегло досі „гарну руську“ мову, полишено в межах янівського повіту, учителював же він в Холмщині й хотів би надалі працювати там же.

Згуртуймо ся, зєднаймо ся в трудове „товариство чесне“, нехай нашими трудами Холмська Русь воскресне! „Держімо ся, браття, купи твердою рукою, щоб, що наше, не поплило, як листок водою!“

Проектую хомську-підляську політичну організацію ім. нашого короля Данила, а наукову в честь Грушевського. Як на програму діяльності учителя вказую на книжку Івана Герасимовича „Подрібний розклад праці учительства“. Організаційну програму-ж нехай вироблять земляки, що перебувають в українських таборах. „Щастя нам, Боже!“ Михайло Панас, Dunaszerdahely, 22/II 1918 р.

Німецькі умови миру з Росією. На засіданні 26 лютого німецького Райхстагу відчитав державний підсекретарь Буше такі умови, на яких Німеччина готова заключити мир з Росією :

1. Німеччина і Росія заявлять, що воєнний стан скінчив ся. Обидва народи рішені жити далі мирно та в приязні.

2. Области, які лежать на захід від лінії, представлених російській делегації, які належали до російської держави, в будучині не будуть вже підчинені територіальній зверхності Росії. Лінію належить пересунути в околиці Двинська аж до східної межі Курляндії. Попередня приналежність сих областей до Росії не обов'язує їх до нічого супроти Росії. Росія зриває ся всякого вмішування у внутрішні справи сих областей. Німеччина й Австро-Угорщина мають в порозумінню з населенням сих областей означити їх будучу долю. Німеччина готова по заключенню загального мира й по основнім переведенню російської демобілізації опорожнити області, положені на схід від сеї лінії, наскільки точка з не постановляє инакше.

3. Лівонію і Естонію негайно опорожняють російські війська й червона гвардія й обсадиють німецька поліція до хвилі, в якій красні інституції запевнять безпечність і привернуть державний лад.

4. Росія заключить мир з Українською Народною Республікою. З України й Фінляндії уступлять без ніякого договору російській й червоногвардійській військам.

5. Росія зробить усе, що лежить в її силах, щоб запевнити як найскоршу видачу східно-анатолійських провінцій, і признати скасування турецьких капітуляцій.

6. а) Належить негайно перевести цілковиту демобілізацію російського війська й військових формацій, утворених теперішнім правительством. б) Російські кораблі на Чорнім

і Балтійським морях і Ледовім океані належить негайно спроводити до російських пристаней і задержати там аж до заключення загального мира. З воєнними кораблями антанті на російській території треба так поступати, як з російськими. в) Торговельна плавба на Чорнім і Балтійським морі буде привернена, як се передбачено в договорі про перемир'я. Усунення мін має негайно розпочати ся. Бльокована область на Ледовім океані зостане такою до загального мира.

7. Німецько-російський торговельний договір з 1904 р. входить в силу так, як артикул VII/2 мирового договору з Україною з поминенням артикулів XI/III/3 торговельного договору, що передбачив особливе узглядненне азійських країв. Належить тут також частина кінцевого протоколу : забезпеченне свободи вивозу й вивозового мита на металі, негайні переговори в справі заключення нового торговельного договору, гарантії найбільшого упривилейовання найменше до кінця 1925 р. також в разі виповідження провізорії, вкінці постанови арт. VII/III/IV А, ост. 1 і 5 мирового договору з Україною.

8. Правно-політичні справи будуть полагоджені на основі рішень першого читання німецько-російської правничої комісії, оскільки не усталено ще постанов, а саме винагороди цивільних шкід на основі німецького предложення, винагороди за видатки на воєнних полонених на основі російського предложення, Росія допустить німецькі комісії для охорони німецьких воєнних полонених, німецьких цивільних осіб і тих, що повертають, і буде їх по силам підпирати.

9. Росія зобов'язуєт ся занехати всяку агітацію правительства або ним підпирану зглядно пропаганду проти чотирьох союзних правительств і їх державних і військових інституцій в областях, зайнятих осередніми державами.

10. Повищі умови мають бути прийняті протягом 48 годин. Російські повновласники мають негайно удати ся до Берестя і там протягом 3 днів підписати мир, який мусить бути ратифікований протягом найблизших двох тижнів.

Мир почвірного союзу з Росією підписали делегації в Берестю 3 марта о 5 год. попол. В мировім договорі зобов'язала ся Московщина заключити мир з Українською Народною Республікою і забрати негайно всі свої війська та червону гвардію з України.

Хто хоче певно та скоро інформувати ся про події в Українській Народній Республіці, той мусить читати щоденник

Виходить що дня рано. **Діло.** Видає: Вид.Спіл., „Діло“.

Наших читачів і прихильників просимо прислудувати „Ділу“ нових передплатників, бо тільки таким способом може часопись удержати ся і поступити вперед в області інформаційних вимог.

Місячна передплата виносить 5 К., чвертьрічна — 15 К., піврічна — 28 К., річна — 56 К.

Редакція й Адміністрація: „Діло“, Львів, Ринок, ч. 10.

Спішіть, доки наклад не вичерпаний!

Переписні листки „Червоної Калини“ Українське Січове Військо в колірних малюнках та карнаатурах.

18 карток з перес. 3.40 К.

Гроші слати на адресу: М. Угрин, Кіш У.С.С., Etappenpost 445. Літер. збірник „Червона Калина“ по 6 К, 10 К і 20 Кор.

Зміст: Володимир Темницький. Польська трагедія.—В. Л.—ко. З Волині.—Т. К. Українська маніфестація в Матіїві.—П. Смуток Російський фінск.—Полонений М. Капельгородський. Україні.—Війна України з Московщиною.—До справи помочи Українській Народній Республіці.—Мир з Україною перед парламентами центральних держав.—Пилип Лисецький. Як виглядає просвітно-організаційне життя в українським таборі у Вецлярі.—Полонений М. Капельгородський. До П.—До відома всім полоненим Українцям.—Др. Л. Мишуга. Реалізм в творах Леся Мартовича. I.—Вісти.